

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos: „Üdvöz légy, kereszt...”1

ORDASS-CENTENÁRIUM

Iltés János: Az engedelmesség és reménység távlatai2

Eric W. Gritsch: Isten fátyola

– Teológiai visszapillantás Ordass Lajosra6

Böröcz Enikő: „A legfiatalabb püspök”

– Ordass Lajos püspök első megszólalásai14

Pósfay György: Találkozásaim Ordass Lajossal (I. rész)23

Terray László: Ordass-szimpozium Ausztriában30

IN MEMORIAM KENDEH GYÖRGY

Boleratzky Lóránd: Kendeh Györgytől búcsúzunk32

id. Kendeh György: A Krisztust prédikáljuk!34

Rőzse István: Kendeh Kirchknopf György ravatalánál38

id. Zászkaliczky Pál: id. Kendeh György, az OLBK titkára

– Interjú id. Kendeh Györggyel42

TANULMÁNY

id. Magassy Sándor: A püspöki tisztelet legitimitása és apostolisága (Folyt.).....44

Cserháti Péter: Hozzászólás a Dunántúli Egyházkerület

feltámadásának témájához.....52

VERSEK

Scholz László: Ordass; Kendeh György halálára;

Négy sorosok az Üvegszilánkok c. sorozatból

HÍREINK55

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ56

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 49. szám – 2001. TAVASZ

Felelős szerkesztő: Iltés Gábor (tel.: 96-336-693)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1-403-28-07)

A szerkesztőség tagjai: D. Dóka Zoltán, Iltés János, id. Magassy Sándor

Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskay út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

„Üdvöz légy, kereszt...”

Mikor fölemelitek az Embernek Fiát, akkor megismeritek, hogy én vagyok és semmit sem cselekszem magamtól, hanem amint az Atya tanított engem, úgy szólok. [János 8,28]

Uram!

Úgy lett, amint megmondottad. Csak akkor ismertek meg igazán és akkor nyílt meg sok tanításod értelme, amikor „fölemeltek” a keresztfára. Nemcsak ellenfeleid voltak bizonytalanságban felőled. Tanítványaidról is lépten-nyomon megjegyzik az evangéliumok írói: nem értettek meg téged. Egész életed és minden tanításod kulcsa keresztihaláld lett. Régi meggyőződésem ez: emberszerető cselekedeteid és legragyogóbb tanításaid emlékéket már rég belepte volna a teljes feledés, ha örök érvényűket nem kereszted biztosította volna.

Uram!

Bizonyosan nem érzed részemről fölfuvalkodottságnak, ha ezzel a szavaddal próbálok megmérni a magam életét is. Hiszen többször mondottad: tanítványod a Te sorsodban osztozik. Keresztyénségemről beszélhet egy-egy cselekedetem, melyet szereteteden fölbuzdulva – fájdalom: ritkán – elvégzek, vagy egy-egy szavam, melyet a Te Szentlelked segítségével mondok. De – úgy hiszem – Isten és emberek mérlegén egyaránt csak az bizonyul maradandónak, amit evangéliumodból a kereszt súlya alatt vállalok.

Jézus, világ Megváltója,
Üdvösségem megadója,
Megfeszített Isten Fia,
Bűnömnek fán függő dija:
Jézus, add, hogy hozzád térjek,
Veled haljak, veled éljek!

/191. ének 1. verse/

A böjti hetekben Isten előtti elcsendesedést, az ünnepnapokban a megfeszített és feltámadott Krisztussal való életújító találkozást kívánunk szeretettel minden kedves Olvasónknak.

A szerkesztőbizottság

Ittész János

Az engedelmesség és reménység távlatai¹

„Nem önmagunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat, önmagunkat pedig mint szolgáitokat Jézusért. Isten ugyanis, aki ezt mondta: 'Sötétségből világosság ragyogjon fel', ő gyújtott világosságot szívünkben, hogy felragyogjon előttünk Isten dicsőségének ismerete Krisztus arcán.

Ez a kincsünk pedig cserépedényekben van, hogy ezt a rendkívüli erőt Istennek tulajdonítsuk, és ne magunknak: Mindenütt szorongatnak minket, de nem szorítanak be, kétségessé válnak, de nem esünk kétségbe; üldözöttek vagyunk, de nem elhagyottak, letipornak, de el nem veszünk; Jézus halálát mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete is láthatóvá legyen testünkben. Mert életünk folyamán szüntelen a halál révén állunk Jézusért, hogy Jézus élete is láthatóvá legyen halandó testünkben. Azért a halál bennünk végzi munkáját, az élet pedig bennetek.

Mivel pedig a hitnek ugyanaz a Lelke van bennünk, ahogyan meg van írva: 'Hittem, azért szóltam', mi is hiszünk, azért szólunk! Mert tudjuk, hogy aki feltámasztotta az Úr Jézust, az Jézussal együtt minket is feltámaszt, és maga elé állít veletek együtt. Mert minden értetek van, hogy a kegyelem sokasodjék, és egyre többen adjanak hálát az Isten dicsőségére. Ezért tehát nem csüggedünk. Sőt ha a külső emberünk megromlik is, a belső emberünk mégis megújul napról napra. Mert a mi pillanatnyi könnyű szenvedésünk minden mértéket meghaladó nagy, örök dicsőséget szerez nekünk, mivel nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra, mert a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalók."

(2Kor 4,5-18)

Szeretett Testvéreim!

Az evangéliumi keresztyénség nehéz helyzetben van, amikor tanítványokra, püspökökre, a hitben atyákra emlékeznie kell. Hiszen ilyenkor mindig nagy a kísértés, hogy emberek alakja magasodik fel. A történelem minden eseményt és személyt lassan porral beborító szürkeségéből egy-egy alak mégiscsak kiemelkedik, s ragyogóvá válik. De mi a szívünk mélyén tudjuk, érezzük, hogy nem így emlékezünk méltóan azokra, akik a történelemben már mögöttünk, példájukkal mégis velünk, és a reménység útján már messze előttünk járnak...

Amikor ma az Ordass Lajos Baráti Kör, a kelenföldi gyülekezet és a Budai Egyházmegye hívó szavát Testvéreim meghallották, és elfőttek ide, hogy ezen a hálaadó istentiszteleten együtt emlékezzünk Ordass Lajos püspökünk szolgálatára születésének 100. évfordulóján, akkor szívünkben hoztuk mindannyian - akarva akaratlanul - ezt a kísértést. Az ígéhirdető is, és talán nem oktalan s jogtalan a feltételezés, a gyülekezet is. Mégis meg vagyok arról győződve, hogy emlékezésünk és hálaadásunk akkor lesz éppen hozzá méltó és illő, ha Isten igéje fénysugarába nem egyszerűen az ő személye és szolgálata kerül, hanem az, akit ő engedelmes eszközeként szeretett, akit bensőséges személyes vallomásaiban egyszerűen Uramnak hívott.

¹ Ígéhirdetés 2001. febr. 6-án, Ordass Lajos 100. születésnapján az OLBK, a Kelenföldi Egyházközség és a Budai Egyházmegye közös hálaadó istentiszteletén a kelenföldi templomban. (Magnófelvétel alapján szerkesztett szöveg)

Az a Jézus Krisztus, aki őt is felkészítette a szolgálatra. Szeretett Testvéreim, ünneplő, hálát adó gyülekezet, Jézusról kell ma is szólni. Arról a Jézusról, aki Ordass Lajosra azzá tette, ami, aki volt.

Nem olyan régen ismét a kezembe került egy könyv, Ordass Lajos prédikációs kötete, melynek előszavát egyházunk egyik legidősebb, még élő lelkesze írta. Ebben az előszóban felidéri Söderblom Náhánknak, a svéd érseknek, az ökumenizmus atyjának, a XX. század nagy evangélikus személyiségének egyik mondatát. Ennek a mondatnak a bátorításával, az előbbiekkal látszólag szembeszállva, azzal ellenkezőve mégis azt mondom, ezen az órán egy szent emberre emlékezünk. Egy szent, ti. keresztyén emberre úgy, ahogy Söderblom fogalmazta: „Szent az az ember, akinek az élete lehetetlenné teszi embertársai számára, hogy kétségbe vonják Isten létezését.”² Ha valaki így él, így szolgál, és így tölti be küldetését, hivatását, szentté lesz, ahogy Jézus Urunk parancsolta, az máris túlmutat saját magát. Mert engedelmes, mert reménységben él, és akkor keresztet hordoz. Ez Ordass szolgálatának is a titka.

Szirenek pedig akkor is voltak, belül és kívül. Ő maga is megharcolta velük a harcot. XX. századi Odüsszeuszként nem kötöztette oda magát az egyház hajójának árbocához, hogy a kísértést, ha erőlködve is, de mégis ilyen akaratlan bábként harcolja meg és viselje el. Engedelmessége és reménysége a napi harcokban született, ahogy minden keresztyén reménység és engedelmesség. A tegnapi döntésekkel ma már nem jutunk előbbre, a tegnap kimondott fogadalmak ma már porba hullhatnak, a tegnap mögöttünk lévő élmények ma már semmivé lehetnek. Ezért olyan döntő, amit ettől az egyházunkban szentnek méltán nevezett testvérünktől tanulhatunk: az Isten iránti engedelmesség harca lehetetlen és magunk mögött hagyhatatlan feladat. Mindig így születik a keresztyén ember. Mindig így támad új életre az Istennek elkötelezett tanítvány. Mindig ebben a belső, újra és újra megismétlődő, és bizony sokszor sziszifuszinak látszó küzdelemben születik meg az, aki bizalommal tudja mondani: az történjen velem, ami Isten akarata. Ezért olvastam fel Pál apostol tanúságtételét. Ez figyelmeztessen bennünket, ki kell szívünkben elvetni azt az álmat, hogy a keresztyén élet bármikor is küzdelem nélküli élet lehet.

Amikor Ordass Lajosra emlékezünk, talán némelyekben felhorgad a sajnálkozó, szomorú gondolat: szegény Ordass Lajos, mennyivel könnyebb lenne neki ma! Valóban könnyebb lenne? Valóban élhet keresztyén nemzedék történelmi koordináta-rendszerben bármikor, bárhol is a napi engedelmesség küzdelme, harca nélkül? Nem azt tanítja-e éppen Ordass belső küzdelmének üzenete a mi számunkra is, hogy illúziók, külső elvárások helyett az egyetlen biztos alapra építsünk? Nem embereket dicsérünk, nem önmagunkat hirdetjük, hanem azt az Urat, Jézus Krisztust, aki szeretetével és hűségével kész újra, napról napra harcba indulni értünk, hogy visszahódítsa szívünket önmagának.

Ordass Lajos példája arra is tanít bennünket, hogy az ember önmagára sem számíthat igazán.

Amikor Ordass életére és küzdelmeire emlékezünk, számba szoktuk venni, hogy hány ellensége volt egyházban és egyházon kívül. Felidézzük, kik voltak azok, akik bár pozíciójukban megtehették volna, hogy melléje állnak, és mégsem tették; kik voltak, voltunk azok - ezt máig is szégyelljük -, akik júdás-pénzért nem egyszerűen

² Jó hír a szenvedőknek, Bp. 1992, OLBK kiad., 1. p. Scholz L.: Előszó

Ordasst, hanem az evangélium ügyét árultuk el. Könnyű elintézni azzal, Testvéreim, hogy itt felfogások harcoltak egymás ellen. Könnyű elintézni azzal, hogy itt valójában egy új időszakhoz érkező társadalmi építkezés idején, egy új történelmi helyzetben ki így, ki úgy látta a jövőbe vezető utat. Ma már tudjuk, hogy nem egyszerűen az volt a kérdés akkor sem, hogy az úgynevezett külső kihívásokra milyen válaszunk születik, hanem az, hogy az engedelmisséget követelő Úrnak milyen választ adunk. Mindig ez a kérdés. Szeretjük pusztán történelmivé, egy-egy szituációban a történelem koordinátarendszerében elhelyezhetővé transzponálni problémáinkat, egzisztenciális kérdéseinket. De legföldrágadottabb kérdéseink mélyén is mindig az a döntő kihívás és próbatétel, hogy mit jelent számunkra Isten szeretete. Saját hitem harcaira emlékezve, és a rám váró küzdelmekről előre félve, de bízva is abban, hogy Jézus nem hagy egyedül, mondhatom azt, hogy mi így szoktunk elbukni. Nem vesszük észre, hogy mi forog kockán. Ideológiát gyártunk túlélési lehetőségekről, történelmi erőkről, ideológiát gyártunk arról, hogy valójában mi vagyunk azok, akik a tisztesség még úgy-ahogy megmaradó mezsgyéjén egyensúlyozva megmentjük az egyházat. De miért akarunk ott hősök lenni, ahol nem nekünk kell helyt állni. Nekünk nem az egyházmentés frontján, hanem az engedelmisség, a hit harcának a frontján kell megállnunk. Ezért szégyenülünk meg napról napra az ifjak nemzedéke előtt. Ezért bukunk el napról napra az igazságért, a hamisság ellen folytatott küzdelmünkben. Nem vesszük észre, hogy minden azon az egyetlenegy, a hit számára arkhimédészi ponton áll vagy bukik, hogy odahajlítjuk-e szívünket, akaratunkat életünket az Isten iránti engedelmisségre.

Sokan tartották Ordasst az engedelmisség végletesnek tűnő megélése miatt kemény nyakúnak, hajlíthatatlannak, talán némelyek még akár szeretetlennek és kegyetlennek is. Ennek az ünnepnek éppen az a tanulsága, hogy csak engedelmisségben tudjuk követni, napról napra, győzelemről győzelemre vagy éppen kudarcok után győzelemre jutva azt, aki számunkra az egyetlen, a legfontosabb, Jézus Krisztust. Vigyázzunk, Testvéreim, hogy el ne vétsük az utat! Egyszerűen: legyünk engedelmesek!

Igénkiből az is világossá lesz, hogy a reménység mentőöve nélkül nem maradhat meg a keresztyén ember. A reménységről keveset beszélünk, pedig a reménység az, ami megtart, megőriz az engedelmisség útján. Ez a reménység az, ami áttemel a napi kudarcok mélységein, ez a reménység az, ami megőriz és megtart Jézus számára bennünket.

Mi lehetett Ordass Lajos megtartó kincse? Nem tudok szabadulni a gondolatától, hogy éppen az, amiről ebben az igében is szó van: a feltámadott Úr dicsőséget és üdvösséget ígérő és ezzel reménységre indító szeretete.

A reménység hiánya sok bajt okoz keresztyénségünkben. Gyakran panaszoljuk, hogy olyan szekularizált világban élünk, amelyben szinte megoldhatatlan feladat az evangéliumot korunk embereihez közel vinni. De nem az-e kudarcunk oka, hogy mi az evangéliumot úgy hirdetjük, hogy tanúságtételünkéből hiányzik a reménység távlata. Vajon nem ezért nem tudunk vigasztalni, mert nem tudunk tanúskodni a jézusi ígéretekről? Nem ezért leszünk-e bukdácsolva, viaskodva, egyházunkért bár aggódva, könnyet is ejtve, de mégis a jövő szempontjából haszontalan szolgálkká? Mindenről beszélünk, napi filléres vagy milliós gondjainkról, mai kérdéseinkről, az

egyház hitelvesztéséről, hogyan lehet ezt visszanyerni, hogyan lehet statisztikailag jobb eredményeket elérni, hogy lehet becsempészni portékánkat egy-egy családi otthonba. De a reménytelenségben élő, a semmi ágán árván tengődő lelkek számára nem tudjuk felvillantani - mert mi magunk is így élünk - a reménység csillagát.

Ordass Lajost a reménység tartotta életben. Az a reménység, amely megpróbáltatásokkal, csalódásokkal teli életútjáról felemelte tekintetét. Az a reménység, amely a keresztfa tövében, imádságos életében botladozó, meg-megfáradó és ott mindig új életre kapó testvérünket is örömmel töltötte el. A legszebb előttünk van még. A legszebb, a beteljesedés. Az a jézusi ígélet, amely ha gyökeret ver sokszor kételkedő, megfáradó szívünkben, szentekké szentel bennünket. Aki ma a sok lehorgaszott fejű, pénzvadász farkas között bárányszelídséggel az eljövendő öröm reménységével tud élni, az bizonyosan ismeri Isten ígereit. És arra mások is felfigyelnek, azt követik, vagy legalábbis megkérdezik, mi a titka, mi tartja életben. Mi nem embe-
rekről beszélünk, nem önmagunkat hirdetjük, nem Ordass Lajost, hanem azt a Jézust, aki ezt a gyermekét hűséges szolgálatában megtartotta, a keresztről áradó erővel napról napra harcba indította, és a reménység útján megőrizte.

Kívánom magamnak, igen, magamnak is, s kívánom Testvéreimnek, mindnyájunknak, hogy így tudjuk ezen az ünnepi órán magunk is attól a Jézustól több hitet, attól az Úrtól több reménységet kérni, aki Ordass Lajos számára is a mindent jelentette, akiről boldogan vallotta: övé bűneim szégyene, s enyém az ő békessége. Akiről boldogan vallhatjuk - Luthert idézve -, hogy betakar, mint a szegény utcasarki kis nőcskét a daliás herceg tiszta palástjával, hogy a magunk lelkét utcasarkon áruló szennyes kufárságunkból Isten gyermekeivé szenteljen.

Akinek életében Jézus szelíd szeretete teremtő erővé lesz, akinek életében Jézus ígéréte biztos alappá lesz, az maga is megismeri az engedelmesség és reménység megtartó erejét. Ordassok biztos nem leszünk, de reméljük, egymás farkasai sem. Talán bárányok? Nem tudom. De hogy Isten gyermekei, arra van esély.

Adja Isten, Testvéreim, hogy emlékezésünk így legyen méltó Ordass Lajoshoz, és így legyen méltó ahhoz az Úrhoz, aki ma bennünket is vigasztal, aki ma előttünk is távlatot nyit, aki ma minket is betakar szeretetének tiszta palástjával. Ámen.

Scholz László

Élők és holtak?

Holtak és élők – sorrendben így helyes,
Többen holtak, régen megelőztek
Minket, egyideig még élőket.
Járva a temetőt a sorrend, érzem, ez.

Eric W. Gritsch ¹

Isten fátyola

Teológiai visszpillantás Ordass Lajosra

Előszó

Ordass Lajos ellenálló-püspök születésének századik évfordulója (1901. febr.6.) alkalom arra, hogy életművét megköszönjük, és arra is, hogy teológiai gondolkodásának mélységét megragadjuk. Ordass nem volt egyetlen tanító teológus, aki a jövődöbéli tanítványoknak egy rendszeres teológiai munkát hagyott hátra. Ellenkezőleg: írásai, igehirdetési, meditációi és fordításai sokfélék, többségükben életrajzi jellegűek, és bizonyos mozaik-szerűséget mutatnak, amelyből lelki bölcsességet és teológiai gondolkodást sugároznak.² Ordass sokat imádkozott, és sok különféle országban élő ismerős és barát számára keresett segítséget. Amikor egy norvég gyermekek számára szerzett áhítatos-könyvet olvasott, azonnal magyarrá fordította, és sikeresen használta azt saját unokáinál. Délutáni áhítatként a Biblia egyik skandináv fordítását olvasta. Teljesen beledolgozta magát az izlandi költészetbe, hogy a passióénekeket hitelesen tudja lefordítani. Ez a munka hozta meg számára az izlandi egyetem teológiai doktori címét 1971-ben. Amikor meghalt, izlandi Bibliája fekdült mellette szentelési igéjével („Az Úrért fogoly”, Ef4,1). Az 1927/28as lundi és uppsalai tanulmányai óta Ordass döntően befolyásolta a svéd teológia. Anders Nygren, Gustav Aulen és Nathan Söderblom voltak a tanítói; gyakran vendégeskedett Söderblomnál, aki nagyra értékelte a Magyarországról érkezett fiatal, lelkes egyetemistát. Ordass különösen érdekelte a Henrik Schartau (1757-1825) és Karl Rosenius (1816-68) által teremtett ébredési mozgalom,³ valamint a Sigtuna Alapít-

¹ A Gettysburg-i Lutheránus Intézet (USA) nyugalmazott egyháztörténész. 1986-1998 között az Oslóban székelő Nemzetközi Ordass Alapítvány vezetőségének tagja.

² „Kisugárzása volt és szavaival és megjelenésével le tudta bilincselni az embereket.” Így írja Terray László Gusztáv In: In königlicher Freiheit. Bischof Lajos Ordass, 1901-1978. Erlangen, 1990, 221. old. Források és irodalom, 216-18. (Norvégból fordította Ingalisa Reicke. Németből angolra fordította Eric W. Gritsch, Cambridge, 1997). Az irodalmi hagyaték 16 kötetből áll, beleértve a fordításokat. Németül megjelent az Önéletrajz („Kleiner Spiegel grosser Zeiten”), 1963, és egy előadásokat, igehirdetéseket és cikkeket tartalmazó gyűjtemény („Ausgewählte Schriften”, 1982). Három könyv a szerző megjelölése nélkül jelent meg: At the foot of the Cross (Meditációk böjti időszakban,) Minneapolis, 1958; The Indictment (Kisregény, Minneapolis, 1968); Ich kann nicht beten, 1968. L. még Ordass Lajosról In: From Federation to Communion. The History of the Lutheran World Federation, kiadó Jens Holger Schjoerring, Prasanna Kumari, Norman A. Hjelm, Minneapolis, 1997, 30-31. L. még L.G. Terray, Lajos Ordass, Herausforderer des totalitären Staates – ein Schüler Eivind Berggravs? In: Kirche in der Schule Luthers. Festschrift für D. Joachim Heubach. Kiadók: Bengt Hägglund és Gerhardt Müller, Erlangen, 1995, 437-54. L. még Gerd Hamburger, Verfolgte Christen, Graz, Wien, Köln, 1997, 80-86 (Rövid életrajz)

³ Schartau egy lutheránus, felekezeti ébredésért szállt síkra, miközben Rosenius az Amerikában lévő metodista misszió „édes evangéliumát” pártfogolta.

vány vezetője Manfred Björkwist vezetése alatt működő „Fiatl Keresztyén Mozgalom”. Egy további svédországi útján Ordass megismerkedett Valdemar Ammundsen dán egyháztörténésszel is, aki megismertette Grundtviggal és a Népfőiskolai Mozgalommal. A norvég ellenálló püspök Eivind Berggrav arra tanította, hogy vigyázzon arra, „hogy semmilyen politikai szempont ne keredjen az (egyházharcba).”⁴ A skandináv tanulótársak és egyházi vezetők mindig összeköttetésben voltak Ordassal. Az ökumenéhez való viszonya Skandináviában kapta meg a maga teológiai alaptartását; ez szorosan össze van kötve a helyi gyülekezeti munkával és egy egész világra kiterjedő látással. Ordasst gyülekezeti lelkésznek is és a Lutheránus Világszövetség elnökhelyetteseként is áthatotta az Isten minden ember és az egész emberiség iránt érzett szeretete. Ez az alapmagatartás nem ismeri az önkényuralom eltűrését, legyen az nyílt és brutális, vagy titkos és kifinomult.

Ordass ártatlan áldozata volt a magyar kommunista diktatúra kirakatpörének, és egy lutheránus egyházi fegyelmi eljárásnak, amely egy áruló „diakóniai teológiával” volt összekötve, és amelynek „az államhoz való jó viszonyt” kellett megmutatni.⁵ Ordass sem hazájára, sem egyházára nem panaszkodott, mint Isten ellenségeire, vagy mint önző pogányokra, ahogy azt az egyházatyák gyakran megtették. Újra meg újra Isten áldásáért imádkozott a világ, és belső békéért minden ember számára. Jellemző az a vallomása, amelyet bírái előtt mondott, akik őt 1948-ban öt hétre magánzárkába küldték.

„Életem eddigi folyamán – amíg a sokgyermekes szegény falusi tanítói otthonból, mint meztílabas gyermek elindulva eljutottam egyházunk életének legmagasabb tisztségéig - keresztyén hitemnek sok áldott gyümölcsében volt örömmöm. E sokféle gyümölcs között ott volt legtöbbször az a gyümölcs is, amelyiknek lelki békesség a neve. De életem eddigi folyamán Isten olyan fokú lelki békességgel sohasem ajándékozott meg, mint éppen az utolsó öt hét napjaiban. Pedig ezek valóban alkalmasak lettek volna arra, hogy minden eddigi békességemet fölborítsák.”⁶

Ordassra történő teológiai visszatekintésem az „Isten fátyola” fogalomra összpontosít. Ezt a fogalmat a saját egyháza által történt elítélése után alkotta. Ebben a fogalomban látom lelki gondolkodásának középpontját, amelyet „megtapasztalás-teológiának” lehetne nevezni. Ordassnál ez a teológia a szenvedés megtapasztalásában keletkezik, amelynek értelmét Isten kegyelmesen eltakarja. Isten mint a világ fenséges Úra irgalmas elrejtőzésben nyilatkoztatja ki magát, mint emberi teremtményének szolidáris partnere, annak bűn, halál és ördög által adott kísértése kellős közepén. Először azt fogom megmutatni, hogyan tudta meg és értette meg Ordass Isten irgalmas elrejtőzését; és másodsor azt, hogy hogyan élt Ordass ennek az irgalmas elrejtőzésnek az alapján leplezetlen *Krisztus-követésben*.

⁴ Egy Berggravval folytatott beszélgetést idéz Terray In: In königlicher Freiheit, 77. old. Ordass 1942-43-ban Magyarországon előadásokat tartott az 1941-es norvég egyházharcrol.

⁵ L.4.pont.217.old. Vesd össze Vajta Vilmos kritikai tanulmányával is, Die „diakonische Theologie” im Gesellschaftssystem Ungarns, Frankfurt, 1987. Ott is van egy részletes tudósítás az „Ordass-ügyről” (19-35. old.)

⁶ Ordass Lajos utolsó szavai az állami ítélet kimondása előtt 1948. október 1-jén. In: Terray: In königlicher Freiheit, 118.old.

I. Irgalmas elrejtőzés

Ordassnak az önkényuralommal szembeni ellenállásából formálódott teológiai megfontolásai isteni békét sugároznak, amelyet a világ nem tud megadni. Más lutheránus egyházharcosokkal ellentétben, mint pl. Dietrich Bonhoeffer és Eivind Berggrav, Ordass nem készített ellenállási tervet. A német teológus annak a katonai törzskarnak volt a tagja, amely a Hitler-ellenes merényletet megtervezte és véghezvitte. A norvég püspök bevette magát a Norvégiában lévő fasiszta megszálló hatalmakkal szembeni aktív ellenállásba. Ordass nem volt sem „magyar Bonhoeffer”, sem „magyar Berggrav”, jóllehet ellenfelei Berggravval akarták azonosítani.⁷ Bár az ember utalhatna arra, hogy a német fasizmus kora és a Magyarországon lévő kommunista önkényuralom kora különbözőek voltak; nem volt reális lehetőség arra, hogy utcai forradalomban harcoljanak Hitler ellen, ahogy azt 1956-ban Magyarországon, - még ha sikertelenül is - megtehették. Ordass akkoriban négy nyelven (magyarul, németül, angolul és svédül) a rádión keresztül kért segítséget a sebesülteknek és menekülteknek: („Igen nehéz feladatok előtt állunk... Jézus Krisztus nevében kérek titeket: segítsetek rajtunk”.)⁸ Ebben az összefüggésben Ordass teljesen Pál apostol oldalán állt, aki alázatos, imádkozó szívvel az evangélium „elrejtéséről”, és népe, Izrael vakságának „titkáról” beszélt (2Kor 4,3 és Róm 11, 25). „Milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és kikutathatatlanok az Ő útjai”! (Róm 11, 33) Ordass hasonló módon beszélt Isten irgalmas elrejtőzéséről, amikor állam és egyház meghozták a maguk ítéleteit, két év fegyház, ötévi hivatalvesztés, a polgári jogoknak ugyanannyi ideig tartó elvesztése és 3000 Forint pénzbírság.⁹ „Ha elítélnék,” – magyarázta Ordass, „elítéltetésem ténye olyan lesz számomra, mint a fátyol, amely eltakarja előlem Isten akaratát, és érthetelenné teszi azt. De Istenemtől zúgolódás nélkül elfogadom, mert azt az egyet jól tudom, hogy még elítéltetésem esetén is csak az ő áldott akarata történhet meg velem.”

Ordass tudott Isten irgalmas elrejtőzéséről, az „elrejtőzött Istenről” (deus absconditus) aki nemcsak a világot kormányozza fenségesen, hanem Izrael népében és Jézus Krisztusban is felfedi végtelen szeretetét. Ebben az értelemben Ordass Isten fátyoláról szóló beszéde Luthernek a bibliai teológiában lévő ellentmondásról szóló tanításának a visszhangja: a haragvó és irgalmas Istenről szóló beszéd, akinek a léte csak imádkozható, de soha ki nem kutatható; az embernek a haragvó Istentől az irgalmas Istenhez kell menekülni, amikor az a bűn kísérti meg, hogy olyan legyen, mint az Isten (1Móz 3, 5). Ordass, Pálhoz és Lutherhez hasonlóan átélte Isten irgalmas elrejtőzését, az isteni fátyolt, amely Isten istenségét eltakarja. Luther erről szóló szava Ordass szava is lehetne.

„Isten a maga méltóságában és az ember egymás ellenségei. Csak az örökkévalóságban láthatjuk Istent színről-színre, úgy ahogyan kinéz a maga istenségében... Ebben az életben azonban Isten nem fog velünk találkozni... Ezért nem jön az em-

⁷ In: Terray: In königlicher Freiheit 77. old.

⁸ In: Terray: In königlicher Freiheit 168. old.

⁹ In: Terray: In königlicher Freiheit 119-120. old.

berhez fedetlenül, köpeny nélkül, hanem beburkolja magát, felöltözik, feltesz egy álarcot, hogy képesek legyünk elhordozni és megragadni.”¹⁰

Ordass megtapasztalta Isten akaratának elfátyolozását, és csak bizonyos idő után fedezte fel, hogy mit akart Isten tőle. Isten, mintegy „irgalmasan elrejtette magát” előle, hogy időt adjon neki, hogy tanúságtételében erős maradjon. Példa erre egy 1948-as feljegyzés. Egy Prágából Zürichbe tartó repülőútra vonatkozik, azután tovább Genfbe, a Lutheránus Világszövetségbe egy megbeszélésre. Mihelyt a repülő Svájc fölött volt, odament egy utazótárs Ordasshoz, és egy bizalmas beszélgetésre kérte. A Magyarország-i Metodista Egyház szuperintendense volt. Elmesélte Ordassnak, hogy rövid idővel azelőtt Budapesten letartóztatták, és Ordass lutheránus püspök amerikai kapcsolatairól hallgatták ki. Megengedték, hogy Svájcba utazzon, de azzal a feltétellel, hogy a magyar titkosrendőrség besúgójaként megfigyeli Ordasst, és pontosan tudósít minden kapcsolatáról és tárgyalásáról. Átadta Ordassnak a kérdések listáját, amelyeket neki kellene megválaszolni a magyar titkosrendőrség számára. Azt mondta Ordassnak, hogy nem tudna besúgó lenni, és nem akar Magyarországra visszatérni. „Azon a napon” – írta Ordass „egy függöny húzódott szét előttem, és alkalmat kínált, hogy egy pillanatra betekintsek a jövőmbe.”¹¹ Isten az akaratát egy repülőútba belerejtve közölte.

II. Leplezetlen Krisztus-követés

Ordass újra meg újra megemlékezett a megfeszített Krisztust ábrázoló oltárképről, amely gyermekéke templomában Torzsán volt található. Jól nevelt és teológiai- ilag képzett lutheránusként tudta, hogy a „kereszt teológiájának” kell életét uralnia. Persze, az mindig egzisztenciális meglepetés, amikor a lelkész érdekes, gyakran irigyelt nyugodt szolgálata kísértéssel és szenvedéssel kerül kapcsolatba. Ennek a szolgálathoz a nehézségi fokait egy különleges korszak történelmi súlya határozza meg. Ordass lelkészként átélte a német nemzeti szocializmus terhét, és elutasította Hitler önkényuralmát, mint keresztény-ellenes propagandát. Sok magyar kacérkodott vagy német származása, vagy politikai naivitása miatt a náciizmussal, többen átvették az új népi mozgalmat. Ordass egy 1942-es „Válasz”-ban elutasított egy német-keresztény Magyarországot pártfogoló „Memorandum”-ot, amely a lutheránus egyházat a nemzeti szocialisták által uralt „Volksbund”-dal akarta összekapcsolni. Ordass az erre a szövetségre vonatkozó elutasítását több újságcikkben hozta nyilvánosságra az egyházvezetés akaratára ellenére, amely a politikai bonyodalmaktól való félelem miatt semmit nem akart mondani. Ordass világosan átlátott a német egyházvezetés azon szándékán, hogy Magyarországon is „német keresztényekké” akarták változtatni a lutheránus keresztényeket. Svéd rádiójelentésekből hallott az 1941-es norvég egyházi harcról, és egyházi tudósításokat szerzett arról a svéd diplomáciai futárposta segítségével. Azután lefordította Gustav Aulen püspök egyik tudósítását, és elküldte azt a négy magyar püspöknek és a Teológiai Fakultásnak. Ő

¹⁰ Így beszél Luther Paul Althausnál, In: Die Theologie Martin Luthers, Gütersloh, 1963, 320id.

¹¹ In: Terray: In königlicher Freiheit, 94.old.

maga gyülekezeti előadásokat tartott 1942-43 telén. Szerencsére Magyarországon nem került sor egyházharcra, mert a kormányzat Magyarország közvetlen megszállását 1944-ig késleltetni tudta, és a háború befejeződése lehetetlenné tette ezt.

Veszélyesebb volt Ordass számára az a vállalkozása, hogy zsidókat a Vörös kereszt segítségével Svédországba vigyen. Azonban ezt az egész nemzeti szocialista időszakban megtette, a svéd Vörös kereszt küldöttével Valdemar Langlettel együtt, aki az ismert svéd Raoul Wallenberghez hasonlóan, svéd „menleveleket” osztott zsidóknak. Ordass az 1944-es rémuralom alatt is a parókián rejtegette az ellenállási mozgalom egyik vezetőjét, amíg az Svédországba tudott menekülni. A háború utolsó napjait Ordass egy budapesti óvóhelyen töltötte a dán ellenálló-drámaíró Kaj Munk négy drámájának fordításával, ezeket harminc évvel később Svájcban adták ki.

A kommunista időszakban Ordass a Krisztus követésében adott szabadság hangjaként ismerték. 1947-ben Lundban a Lutheránus Világszövetség nagygyűlésén elmondott ígéhirdetésében Ordass az evangélium aratásáról beszélt. „Nincs este” – mondta az ígéhirdetés végén –, „van holnap; van aratás... BeszéljeteK segítőtársaitoknak erről, azoknak, akik kétségbe vannak esve... Isten világos nappalt ad nekünk. Ismételjük szakadatlanul: addig kell munkálkodnunk, amíg nappal van.”¹²

Ordass egyháza püspökeként megkísérelte megmenteni a jó lutheránus iskolákat a kommunista nevelési propaganda áradatától. A gondolkodás- és vallás-szabadságra nevelésről volt szó. Ordass ezt az ellenállási harcot nem nyerte meg, mert az egyházban túl sokan haboztak vagy lettek a félelem áldozataivá. A kommunista állam először az egyházi iskoláknak nyújtott anyagi támogatást tagadta meg, majd ahhoz ragaszkodott, hogy csak állami iskolákat engedélyez. 1948-tól az egyházi iskolákat mint „a reakció búvóhelyét” emlegették. Ordass lett az ideológiai támadás fő célpontja. Megtagadták tőle az útlevelet, hogy részt vegyen az Egyházak Világtanácsa Amszterdamban tartott világyűlésén. A kommunista fő újság vezércíme azt kérdezte: „Hová rejtette el Ordass az amerikai dollárokat, amelyeket az Egyesült Államokban gyűjtött?” Senki nem vette komolyan ezeket a vádakát Amszterdamban. A kormányzat azonban kitalálta, hogy Ordass ne csak utazási tilalommal sújthassa, hanem hogy lehetséges deviza-csempészként le is tartóztassa. Lakását átvizsgálták, őt magát elengedték a fogságból, azonban azell a feltétellel, hogy néhány napon belül önként lemond püspöki hivataláról. Ordass elutasította, hogy ezt megtegye, és az 1956-os felkelés évében adott politikai „hóolvasásig” el kellett tűrnie az állam, sőt a saját egyháza részéről történő üldöztetést. Utolsó ígéhirdetésében, amelyet letartóztatása előtt, annak a napnak az ígéje alapján tartott (Ján 11, 1-11) a szeretet erejéről beszélt.

„Mielőtt elbúcsúznak egymástól, hallgassunk meg valamit, és tartsuk emlékeztünkben azt, ami meggyújthatja szívünket. Szakaszunkban ez azt jelenti: „De Jézus szerette Mártát és nővérét és Lázárt.” Fűzzük oda a saját nevünket: azt kívánom, hogy bárcsak odamehetnéK egyik padsortól a másikig, és mindnyájatokat neveteken szólíthatnának, és hozzá fűzhessem: Jézus szeret Téged.”¹³

¹² L. In: Terray: In königlicher Freiheit 79. old.

¹³ L. In: Terray: In königlicher Freiheit 111. old.

Ordass a magánzárkájában szöggei gyorsírási jeleket vésett a falra pontosan egy nap napirendjéhez. Angol nyelvű reggeli áhítattal kezdte, emlékezetből rekonstruált bibliai textus alapján. Azután jött egy további emlékezet-gyakorlat „Egy ige útravalóul” témával. Ordass ezt a gyakorlatot – a szabadulása után – különböző elmékedéseket tartalmazó áhítatos-könyvként írta meg. A nap harmadik szakasza emlékezekből állt ezzel a címmel: „Akikkel az úton találkoztam”. Itt emlékezett meg Ordass a Krisztus-követés más tanúiról, akikkel találkozott, mint pl. Nathan Söderblom vagy egy hívő szomszédasszony az első gyülekezetében. Az utolsó téma délelőtt az „Egyház énekkincse” volt, sikeres kísérlet arra, hogy egyházi énekeket emlékezetből felidézzen. A délután egy óra „vicc-meséléssel” kezdődött. Ordass a vidám történeteket kategóriákba rendezte, pl. személyek, foglalkozások szerint, mint lelkész, halász, arisztokraták stb. A börtönőrök gyakran hallották Ordass túl hangosan nevetni, és azt gondolták, hogy megbolondult. A következő téma a „vitzitációk” témája volt. Ez gyülekezetekben végzett kitalált látogatásokból állt. Ordass lélekben látta megérkezését, hallotta az üdvözlő-beszédeket, ígét hirdetett, különböző gyülekezeti csoportokkal beszélt, mint pl. ifjúság, és renoválási tanácsokat osztott. A délután következő szakasza a „szépirodalom” volt. Eközben gondolt arra, hogyan kellene egy regényt megírnia, vagy egy novellát a falusi életéről. Akkor jött a „népénekekre” történő koncentráció, amelyeket magában zümmögött. A nap „svéd esti áhítattal” fejeződött be. Ez imádságokból, énekekből és záró-áldásból állt.

Ordass számára a legnagyobb kísértés a saját egyháza által történő elítélése volt, amelynek vezetői a kommunista állam készséges ügynökeivé lettek. Ehhez jött, hogy 21 havi börtön után arra kényszerült, hogy saját hazájában és egyházában idegen legyen. Különösen az bántotta, hogy néhány munkatársát is börtönbüntetéssel, és munkatáborban eltöltendő kemény munkával sújtották.

A Sztálin korát követően történt 1956-os rehabilitálása után Ordass ugyanaz a békére törekvő, vidám és erős hívő ember volt, amilyennek az emberek üldöztetése előtt ismerték. Leplezetlen Krisztus-követése, mint egyházharcosnak, és a Krisztussal való vidám kapcsolat egyenlők voltak egymással. Az új szabadság idején elmondott első igehirdetése ezt az egyenlőséget bizonyítja. „Amikor semmiféle emberi kezet meg nem foghattam” – mondta Budapesten egy nagy embertömegnek –, „Ő erősen fogta a kezemet. - Övé volt a kereszt, enyém annak békessége. Övé volt a halál, enyém annak gyümölcse – az élet.”. Azután igehirdetését a királyi mennyegzőről szóló példázattal fejezte be (Mt 22, 1-13):

„Ma én vagyok a királynak ez a szolgálója. Én adtam át a meghívást. Elfelejtetted a szó szerinti szöveget, csak tartsd meg emlékezetedben, hogy : a király úton van, hogy megnézze, hogy vajon ragaszkodsz-e a rongyaidhoz. Jó tanácsot adnék: Kövesd a meghívást.”¹⁴

Amikor 1957-ben a Lutheránus Világszövetség nagygyűlésén ismét igehirdetésre kérték fel, röviden megemlítette, az igehirdetés textusával (Ján 12, 24) összefüggésben a Magyarországon történt üldöztetését.

„Egy öregedő Krisztus-tanítvány szól itt Önökhöz. Ez a tanítvány most – tárgyilagosan tartott igehirdetésének a végén, szeretne itt személyesen bizonytságot tenni Megváltó Uráról. El szeretné mondani, hogy életében mennyi bűnbocsátó irgalmat

¹⁴ L. Terray: In königlicher Freiheit, 163-64.

gyakorolt Jézus Krisztus. El szeretné azt is mondani, hogy Krisztus a szó legszorosabb értelmében vett rabsága idején, milyen királyi szabadságot tudott adni neki, és, hogy milyen boldogság volt ezt a szabadságot megtapasztalni. El szeretné mondani, hogy milyen édesek voltak életében a keresztyén testvéri egységnek a gyümölcsei abban az időben, amikor a világ keze csak keserűt nyújtott neki”.¹⁵

Az Egyesült Államokból való visszatérése után Ordass szóban és írásban nyíltan tiltakozott az állam azon intézkedése ellen, hogy az egyháznak az állami kommunista Egyházügyi Hivatal alárendeltjének kell lenni. A Hivatalhoz írott hosszú levélben udvariasan, de megalkuvás nélkül tiltakozott az állami hivatal személyi ügyekre, egyházi sajtóra és a külföldhöz való kapcsolatra vonatkozó tekintélyi ellenőrzése ellen. Kifejezi afeletti csodálkozását, hogy az országban sok bizalmatlanság és feszültség van ártatlan emberek letartóztatása miatt. „Írásban is ahhoz tartom magam”, - írja a végén, „amint szóbeli beszélgetéseinkben is szoktam: hogy ti. kertetés nélkül, nyíltan beszéljek.”¹⁶ Az Ordassnál tett látogatásokat, mind magyar barátait, mind a külföldi vendégeket a kormány „összeesküvésként” emleget. Ordassnak sikerült látogatókat fogadni, bár gyakran kerülőutakon. Temetése nem lehetett nyilvános esemény. Az egyházi vezetés megtiltotta a jelenlevő lelkészeknek, hogy felvegyék a Luther-kabátot, holott ez szokás volt. Mégis külföldről jött szenvedés-hordozók százai jelentek meg a temetőben a világ lutheranizmus képviselőivel együtt. Ordass csak imádságokat kért: nem tartottak beszédet. Az egyik köszönő ima foglalja össze a többi imádságot.

„Hálát adunk Neked mennyei Atyánk a végtelen örömért, amely az imádkozás és a Te igéd erejének megmentő és megtartó csodájáról beszélt, és beszél testvérünk dr. Ordass Lajos életéből... Hálát adunk a te szolgád igehirdetéséért és a csendért. A csend bölcsesség és mélység. Valami ebből a titokzatosságból mindig ott volt a tekintetében, szavában, ritka mosolyában, sokszor ijesztő szótlanságában is. Most ezt mind a mélység nyeli el. Az Isten szeretetének a mélysége. Az Élet és nem a Halál. Urunk, tudjuk és megvalljuk... (itt következnek a Boldogmondások Máté evangéliuma 5. fejezetéből).”¹⁷

Zárószó

Ordasst néhány alkalommal művészek is megtisztelték alkotásaikkal. Az Amerikai Egyesült Államokban ezt háromszor tették meg. A Wilmarban – Minnesota államban – lévő „Vinje-templom”-ban ott van egy díszítő-szegély kétezzer év Krisztus-tanúinak művészi módon bevészt neveivel. „Ordass Lajos” neve utolsónak jelenik meg Eivind Berggrav és Dietrich Bonhoeffer után. A pennsylvániai Allentownban lévő Muhlenberg főiskolán emlék-plakett őrzi Ordass emlékét. Az ohioi Clevelandben egy művész dombormű-sorozatot készített Ordass arcvonásaival. Az argentinai Buenos Airesben egy gyülekezeti teremben függ ott a képe. Szigorúan teológiai nézve, Ordasst csak egyedül kellene ábrázolni. Azonban az Egyesült Államokban lévő lutheránusok azt a három teológust akarták megtisztelni, akik –

¹⁵ L. Terray: In königlicher Freiheit, 174. old.

¹⁶ L. Terray: In königlicher Freiheit. 182. old.

¹⁷ L. Terray: In königlicher Freiheit 209. old.

ki-ki a maga módján – a klasszikus lutheránus teológiát használták egyházharcukban a legjobb fegyverként. Berggrav a gyakran kompromisszumként értett „két birodalomról szóló tanítást” a faszizmus elleni aktív ellenállás elveként értelmezte. Bonhoeffer a maga radikális határhelyzetét, Adolf Hitler elleni összeesküvőként Krisztus abszolút követésében látta, és így a maga módján, engedelmességéből „egyedül hitből” (sola fide) élt. Ordass egy igazi lelki fegyelmet testesített meg, amelyet az ember nem sokszor talál meg a lutheranizmusban. Ez a fegyelem teljesen a feltámadott Krisztussal való ima-közösségben gyökeredzett, és így vált a kommunista önkényuralom elleni ellenállás megrendíthetetlen alapjává. Ordass a megigazulás és megszentelődés kölcsönös erejének ragyogó példája a klasszikus lutheranizmusban. Bár vonzódott a svéd ébredési mozgalomhoz és annak pietizmusához, nem lett pietista. A pietizmusban lévő legnagyobb értéket – a bibliailag irányított életformához történő hívást – korának svéd iskolai-teológiájával kötötte össze. Az a dogmatörténet fontos vezérmotívumait mutatta meg neki (mint pl. az Anders Nygren által kidolgozott „Agape” és „Eros” motívumot). Ebben az összefüggésben az ember azt mondhatja, hogy a magyar ellenálló püspök életét és gondolkodását a Krisztus-követés indítéka vezette (az angol jobban kifejezi ezt a „tanítványság” (discipleship) fogalmával). Ez a követés Krisztus-követés, aki nem más, mint a végtelen szeretetben elfátyolozott Isten. Egyetlen Ordassról szóló megszólalás sem megy el anélkül, hogy Ő mindenekelőtt Urának hű tanítványa volt. Tudta, hogy a Krisztusban elrejtőzött Isten vele a szenvedésben találkozik, és a szenvedést egy jobb jövő vidám megvallásává lehet tenni. Ordass megtapasztalta Isten Krisztusban történő irgalmas elrejtőzését, és erőt merített ebből a tapasztalatból, Krisztus leplezetlen követésében élve. Ezt irigylésre méltó belső nyugalommal tette, és diplomaiikus méltósággal, mint Krisztus nagykövete. Utolsó igehirdetésének utolsó igéje Jézus Máté evangéliumában lévő szava volt (Mt 24, 13), „Aki mindvégig állhatatos marad, az üdvözlül.”¹⁸

(Fordította: Böröcz Enikő)

Scholz László

Ugyancsak Ő az!

Isten, keresünk ormok magasán
S magad adod nemegyszer bányamélyben.
Ismerjünk föl, ha jössz Nap sugarán
És ne rémüljünk meg, ha jössz sötétben!

¹⁸ L. Terray: In königlicher Freiheit, 212. old.

Böröcz Enikő

„A legfiatalabb püspök”

Ordass Lajos püspök első megszólalásai
a Magyarországi Evangélikus Egyház történetében

1945. aug.17-től 1947. február 20-ig a püspökkari konferenciák anyagai alapján

Ezt a tanulmányt Ittész Jánosnak, a mai magyar evangélikus püspöki kar legfiatalabb tagjának ajánlom, aki képes lehet megérteni és követni a saját via crucis-a közben a 100 éve született nagy hitvalló püspök Ordass Lajos örökségét.

I. Bevezetés

A Magyarországi Evangélikus Egyház (továbbiakban MEE) legfőbb törvényalkotó szerve mindig a zsinat volt. Az ún. egyetemes közgyűlések jelentették az egyházkormányzás következő lépcsőjét. Ezeket általában évente egyszer hívták össze, vagy különleges esetekben kétszer vagy többször.

A MEE II.vh. előtti utolsó egyetemes közgyűlését 1943. dec.3-án tartották. Ezután kezdődött el a MEE történetében az az időszak, amikor az ún. püspökkari konferenciák jelentették az egyházi ügyek intézésének az egyetlen illetékes fórumát. Ez az időszak majdnem két évig tartott. Ezt követően a zsinatok, az egyetemes közgyűlések és a püspökkari konferenciák újból párhuzamosan futottak egymás mellett, amint az megszokott volt.

Raffay Sándor püspök, Ordass Lajos püspök közvetlen elődje a visszavonulását egy ilyen püspöki konferencián jelentette be 1945. jún.12-én. Visszavonulásának okát ilyen módon fejezte ki: „egészségének romlására s életkorának előrehaladottságára való tekintettel.”¹ Raffay Sándor majdnem 27 évig volt a Bányai Egyházkerület püspöke.

Ordass Lajos, akit 1945. aug. 15-én választottak püspökké, és 1945. szept. 27-én iktattak be, először 1945. aug. 17-én jelent meg püspöki konferencián „mint megválasztott, de még be nem iktatott püspök”.² A korabeli jegyzőkönyv szerint üdvözölték, és válaszolt is az üdvözlésekre, bár megjegyezte, hogy törvényes helyzete még nincs rendezve, és „ezért nem képviseli a tanácskozáson hivatalosan a Bányai Egyházkerületet.”³ Amint később kiderült, ez nagyon jó döntés volt, mert Raffay püspök később tiltakozott, hogy nem hívták meg erre a konferenciára, pedig akkor még magát tekintette a Bányai Egyházkerület legitím püspökének.

¹ 1945. jún.12. Püspöki Konferencia jegyzőkönyve 2. pont. Evangélikus Országos Levéltár (a továbbiakban EOL)

² 1945. aug. 17. Püspöki Konferencia jegyzőkönyve EOL.

³ 1945. aug. 17. Püspöki Konferencia jegyzőkönyve EOL.

II. Az 1945. okt. 29. és 1947. febr. 20. közötti püspöki konferenciák személyi körülményeiről

Ordass Lajos 1945. szept.27-én történt beiktatása egyike volt a MEE legszerényebb eseményeinek. Ordass Lajos később így emlékezett meg erről az eseményről: „Ez alkalommal valóban elmaradt mindenféle külsőséges fényűzés és pompa. Ha jól emlékszem... a templomi szertartás és a beiktató közgyűlés után – otthon – a családi körben az akkor mindenütt hagyományos bablevest fogyasztottuk el. Ünnepvé ezt az egyszerű ebédünket talán csak egy ajándékba kapott üveg bor tette. Másként ez nem is lett volna akkor lehetséges, de valóban így is volt kedvemre.”⁴

Ez után az esemény után Ordass Lajos teljes joggal léphetett be a püspöki konferenciára. Mint legfiatalabb püspököt megbízták, hogy írja meg a jegyzőkönyveket. Összesen tizenegy püspöki konferenciát tartottak a vizsgált időszakban, és az utolsó két konferencia kivételével Ordass Lajos végezte a legfiatalabb püspöknek ezt a kötelességét. Ugyanis ebben az időben csak a megválasztott és beiktatott püspökök (esetleg a püspökhelyettesek) vehettek részt a püspöki konferenciákon. Ennek megfelelően kilenc jegyzőkönyvünk van Ordass Lajostól magától és kettő Kuthy Dezső püspöktől. Kuthy Dezső volt akkoriban a legkisebb egyházkerület – a Dunáninenni – püspöke, és abban az időben már súlyos hangszáלבaja volt, amely miatt végül vissza kellett vonulnia a püspökségtől.

Ami a négy püspök részvételét illeti ezeken a püspöki konferenciákon, itt úgy kell fogalmaznunk, hogy három püspök minden alkalommal jelen volt, és egy püspök csak egyetlen alkalommal. A mindig jelenlévő püspökök Kapi Béla mint legidősebb püspök, az előbb említett Kuthy Dezső és Ordass Lajos püspök. Kapi Béla püspök 1916 óta a Dunántúli Egyházkerület püspöke volt. A püspöki konferencia negyedik tagja viszont az a személy volt, aki csak egyetlen alkalommal (1946. jún. 24-én) vett részt ilyen püspökkari konferencián. A neve Túróczy Zoltán, és a Tiszai Egyházkerületet irányította 1939. máj. 16-tól. Távolléteinek oka részben az a tény, hogy püspöki pozíciója koncepció s pörét követően (1945.jún.25.) még nem volt rendezve. Azonban helyzetének részben rendeződése után sem jelent meg a püspöki konferenciákon a vizsgált időszakban. Meg vagyok győződve arról, hogy Túróczy Zoltánnak ezek a távollétei végzetesnek bizonyultak mind az Ordass/Túróczy személyes kapcsolat, mind pedig a hivatalos kapcsolatok szempontjából, de legfőképpen a MEE későbbi történetének általános szempontjait illetően.

III. Ordass püspök legfontosabb megközelítései a vizsgált időszak püspöki konferenciáin

a) A Túróczy –ügy

Ha valaki végignézi a püspökkari konferenciák legfontosabb témáit a vizsgált időszakban, akkor nem fogja merő véletlennek nevezni, hogy Ordass püspök első megközelítése Túróczy püspök esetére vonatkozott.

⁴ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások, Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta: Szépfalusi István. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (Bern) kiadása, 1985. 165. oldal.

Pontosan az első püspöki konferencia időpontjában, amikor Ordass Lajos már megválasztott és beiktatott püspök volt, kért tanácsot Túróczy Zoltán püspök a börtönből püspöktársaitól saját püspöki szolgálatára vonatkozólag. Túróczy püspök megkérdezte a többi püspököt, hogy véleményük szerint vissza kellene-e lépnie hivatalától vagy sem. Akkor Kapi és Ordass püspök ugyanazt a véleményt képviselték, a harmadik püspök véleményével ellentétben, aki azt tanácsolta volna Túróczy püspöknek, hogy mind az egyház mind a maga érdekében lépjen vissza hivatalától. Akkor mondta Ordass püspök a következő mondatokat: „Túróczy püspök visszalépése a püspöki hivatalától nem tűnik az egyház érdekében állónak”. „Ő egy igazságtalanul bebörtönzött ember...” - és - „lehetetlen, hogy visszalépésével beismerje, hogy vádlóinak igaza volt.” Azonban Ordass Lajos legfontosabb mondata ebben az ügyben a következő volt: „Lehetséges, hogy Istennek szüksége van arra, hogy Túróczy börtönben haljon meg az egyház érdekében. Szabad-e akkor nekünk azt tanácsolni neki, hogy visszalépése árán kérje szabadon-bocsátását?”⁵ Ezen a háttéren született meg az akkori püspöki konferenciának az a döntése, hogy Túróczy Zoltán esetleges visszalépése nem áll az egyház érdekében. Ami a döntés személyes részét illette, a három püspök azt az üzenetet küldte Túróczy Zoltánnak, hogy ezt a részt neki magának személyesen kell eldöntenie, mert ebben az esetben mindenkinek magának kell döntenie. Ők csak a saját véleményüket tudnák elmondani, de a saját döntését Túróczy Zoltánnak kell meghozni. Túróczy Zoltán később elmesélte, hogy ez az üzenet nemcsak egy nagy személyes vizsgálat volt a számára, hanem nagy segítség is ahhoz, hogy erkölcsi bátorságot merítve megmaradjon püspöki hivatalában.

Ennek az eseménynek a hátterén, a MEE történetének legszomorúbb jelenetei közé tartozik, amikor 1949. jan.8-án Túróczy püspök megjelent egy nagy délkelet-magyarországi börtönben – a szegedi Csillagbörtönben –, és személyesen akarta rávenni Ordass püspököt arra, hogy lépjen vissza hivatalától. Egy Ordass Lajos életéről és küldetéséről szóló, több nyelvre lefordított könyvben erről a szomorú jelenetről a következőket olvashatjuk: „Ordassnak az volt a véleménye, hogy egy püspök nem léphet vissza a politikai hatóságok fenyegetésére... A neki átadott Bibliában tudatosan keresett olyan tudósításokat, amelyek a Krisztus melletti bizonyágtételről szóltak az övéhez hasonló helyzetben. Végül megérkezett Cselekedtek 16-hoz, amely Párlól és Szilásról szól a börtönben. A bíró elrendelte szabadon-bocsátásukat, de ők azt követelték, hogy személyesen kell őket kivezetni a börtönből... A válasz, amit Túróczynak adott a NEM volt. Amikor visszatért cellatársaihoz felfedezte, hogy 15 katolikus pap közös imádságban töltötte az időt. Ők csak azt tudták, hogy egy püspök és egy lelkész jöttek Ordasst meglátogatni, és feltételezték, hogy ez egy komoly beszélgetést jelenthet. Így ők azért imádkoztak Istenhez érte, hogy tisztán őrizhesse meg a lelkiismeretét. Ezen a napon a papi cellában a 16 fogoly még közelebb került egymáshoz.”⁶

⁵ Az 1945. okt.29-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve. 2. pont. EOL

⁶ László G. Terray He couldn't do otherwise – Bishop Lajos Ordass 1901-1978. Németből fordította Eric W. Gritsch. Wm.B. Eerdmans Publishing Co. Grand Rapids/Michigan USA 95-96. old.

b) A Magyarországon élő német lakosság kitelepítése és a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény

Túróczy Zoltán püspök ügye erősen egyházpolitikai természetű volt, és szabad úgy fogalmaznunk, hogy már abban az időben majdnem minden egyházi ügyet különböző politikai esetek befolyásoltak. Különösképpen állt ez arra a két eseményre, amelyeknek külföldi összetevői is voltak.

Az első esemény a magyarországi német lakosság egy részének a deportálása volt 1946 végétől 1947 tavaszáig. „Összesen 200. 000 német nemzetiségű lakos kényszerült elhagyni Magyarországot a kitelepítés keretében.”⁷

A másik politikai esemény az ún. magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény volt, amelyet 1946. febr. 27-én kötöttek, de amelyet csak 1947 áprilisától kezdtek végrehajtani. „1948 áprilisáig 73. 273 szlovák hagyta el önkéntesen Magyarországot, illetőleg 68. 407 magyart telepítettek ki Csehszlovákiából. A kitelepítések csak 1949-ben szűntek meg.”⁸

A püspöki testületnek véleménye mind a magyarországi német lakosság kitelepítése, mind a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény kérdésében egységes volt. A testület minden tagja tudta, hogy ezek a kérdések politikai természetűek, és ezzel a ténnyel összhangban próbálták azokat intézni. Mivel mind a német kitelepítés, mind a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény keményen sújtotta a MEE-t – ezek voltak a legnagyobb csapások a rossz emléktű Trianoni békeszerződés óta –, mindegyik püspök megkísérelte menteni a menthetőt. Mindnyájan tudták, hogy az érintettek többsége, akik ezekbe az ügyekbe belekeveredtek csak áldozatok voltak, és ezért segítségre szorulnak. A püspökök azt is jól tudták, hogy ők képtelenek a politikai döntéseken változtatni, és ezért más módokon próbáltak segíteni.

Erőfeszítéseik sikeresebbek voltak a német nemzetiségű lakosság kitelepítése dolgaiban. Azonban a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény sok problémát okozott, és fájdalmas pillanatokat is hozott.

Mivel a lakosságcsere egyezményben érintett evangélikusok többsége Ordass püspök kerületéből került ki, ezért rá hárult az a hálátlan feladat, hogy a politikát elválassza ezeknek a kérdéseknek a rendezésétől. Egy csomó olyan jegyzőkönyv van, amelyek Ordass püspöknek ezeket az erőfeszítéseit mutatják. A vizsgált időszakban Ordass Lajos püspök állandóan tájékoztatásokat adott, és gyakran kellett kemény szavakat is mondania különösen annak a bizottságnak a munkáját illetően, amely szlovák oldalról ezekkel a kérdésekkel foglalkozott. Ordass püspök ebből a szempontból nagyon tájékozottnak bizonyult és némelykor merésznek is. Ítéleteiben egyszerre próbálta meg képviselni a keresztyénség egyetemességét és ugyanakkor ellene volt mindenfajta sajátos korlátozásnak. Például kijelentette: „a kitelepítési akció politikai ügy, templomainkat pedig istentiszteletek céljaira építettük.”⁹ Akkor jegyezte meg ezt, amikor arra kérték, hogy engedje át a templomokat a bizottság tagjai számára különleges istentiszteletek tartására. Ugyanakkor hangsúlyozta azt a reményét, hogy a MEE és a Szlovák Lutheránus Egyház között új kapcsolatok te-

⁷ Magyarország története 1918-1990. Szerkesztették: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. Egyetemi tankönyv. Kiadó: Korona (év nélkül) 193. old.

⁸ L. 7. pont 194. old.

⁹ 1946. máj. 8. Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 6. pont. EOL.

remtése lehetséges. „Először olyan lelkészek találkozását szerette volna előkészíteni, akik evangéliumi munkájuk során szabadok voltak politikai ambícióktól.”¹⁰ Nagyon csalódott volt akkor, amikor tudomására jutottak olyan tények, amelyek azt mutatták, hogy erőfeszítéseit gyakran félreértelmezték. Ellenfelei rossz hírét költözték, és még a rágalmazástól sem riadtak vissza, sem Magyarországon, sem Csehszlovákiában, sőt Genfben sem.

c) Belső egyházi ügyek

c1. Az egyházi iskolák ügye

Amint már említettük, mind a polgárok, mind a történelmi egyházak élete ezekben az években összefonódott a politikai élet napi eseményeivel. A püspöki konferenciák jegyzőkönyvei bizonyítják ennek az állításnak az igazságát. Három különböző idevágó példát is lehet hozni erre.

Az első példa azt mutatja, hogy az egyházi iskolák elleni támadások napról napra világosabbá váltak. Ennek az ügynek a kezdeti történetéhez az a tény tartozott hozzá, hogy eleinte úgy látszott, hogy ezek a támadások egyetlen párt részéről jönnek, és akkor még ennek az egy pártnak a hangja nem volt elég erős a dolog kiviteléhez. Ordass püspöknek is személyes tapasztalatai voltak az iskola-problémára vonatkozólag. Azon a napon, amikor beiktatták püspöki hivatalába az ünnepélyes beiktató közgyűlésen az akkor még államtitkár Bereczky Albert – a későbbi református püspök – megdorgálta őt az egyházi iskolák sorsa felett érzett aggodalmáért. Ordass Lajos később megemlegette, hogy ez a dorgálás csalódást okozott neki. Még 1948 tavaszán is újból megtörténtek állami oldalról az iskolák megmaradásáról szóló kijelentések, jóllehet két hónappal később megtörtént a felekezeti iskolák államosítása.

A püspöki konferenciák jegyzőkönyvei szerint a vizsgált időszakban Ordass Lajos a felekezeti iskolák elleni növekvő támadásokról kétszer szólt, éspedig a negyedik és ötödik püspöki konferenciákon. Az első alkalommal arra hívta fel püspöktársai figyelmét, hogy a támadások különösképpen az újságokban egyre durvábbak lesznek. „Közli, hogy a genfi ökumenikus egyházi központhoz kérdést intézett, hogy amennyiben a felekezeti oktatás ügye veszedelembé kerülne hazánkban, átmeneti időre tudna-e nekünk anyagi segítséget nyújtani iskoláink fenntartásához.”¹¹

A másik alkalommal Ordass Lajos megismételte ugyanazokat az állításokat a felekezeti iskolákra vonatkozólag, és azt állította, hogy „a politikai feszültség enyhülése az egyház szempontjából nézve várat magára.”¹² Ugyanakkor hozzátette, hogy az iskolák elleni támadások megint megerősödtek.

¹⁰ L. 9. pont. 4. old.

¹¹ Az 1946. máj. 8-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 2. pont, EOL.

¹² Az 1946. jún. 24-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 6. pont, EOL.

c2. Keresztyén ifjúsági szervezetek és azok kezdődő problémái

Nem csak a felekezeti neveléssel adódtak problémák, hanem a fiatal nemzedék nevelésével általában, és különösen a keresztyén szervezetekkel. Abban az időben két virágzó keresztyén ifjúsági szövetség volt adva, amelyeket két különböző külföldi keresztyén szövetség hatására alapítottak.

Az első volt a cserkészmozgalom, amely a történelmi egyházakon belül nagyon népszerű volt. Ez a mozgalom jelentős külföldi összeköttetésekkel is rendelkezett. A magyar cserkészlet legnagyobb eseménye 1933-ban történt, amikor a negyedik világtalálkozót (Jamboree) Magyarországon szervezték meg. 54 országból 26.000 cserkész vett részt az eseményen, és egy volt miniszterelnök – gróf Teleki Pál személyében – volt a Jamboree táborparancsnoka.

A II. vh. után elkezdődött más erők agitációs munkája is, olyanoké, akik az ifjúság nevelését a saját kezükbe akarták ragadni. Bár ezek az erők nem a keresztyén világnézet alapján álltak, megjelentek a felekezeti iskolákban is, és megkísérelték saját eszméiket népszerűsíteni az ifjúság nevelésére vonatkozólag. Mivel az egyház képviselői elutasították ezeket a közeledéseket, elkezdődött néhány beszélgetés egy mégis lehetséges együttműködés lehetőségeiről. A 11 püspöki konferencián mind a rangidős püspök, Kapi Béla, mind pedig a legfiatalabb püspök, Ordass Lajos tájékoztatták a jelenlevőket ezeknek a kérdéseknek a nehézségeiről. Egy konkrét ügygel összefüggésben – a téma a két munkáspárt közeledési kísérlete volt – „Ordass Lajos a cserkészletet ajánlotta..., hogy az legyen az ifjúság összefogója..., de ők hallani sem akartak arról.”¹³

A másik ifjúsági szövetség az YMCA magyar megfelelője volt – magyar nevén Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE- rövidítéssel). Az evangélikus és református egyházak együtt szervezték és felügyelték, és közös székházuk is volt Budapesten.

Amikor Ordass püspök a püspöki testület tagja lett, akkor a rangidős püspök, Kapi Béla átadta neki a saját felügyelői helyét 1946. jún.24-én.¹⁴ Ettől az időponttól kezdve Ordass püspök volt az a személy, aki a püspöki konferenciát tájékoztatta a magyarországi YMCA helyzetéről. Abban az időben már komoly viták voltak a szervezetben, és ezek a viták egyszerre voltak külső és belső természetűek. Külső politikai erők megkíséreltek befolyást szerezni a szövetségben. Ordass püspök és a többi püspökök meg akarták őrizni az ifjúsági mozgalom keresztyén jellegét. Kijelentették, hogy ezt a jelleget meg kell őrizni, „még akkor is..., ha ez a KIE feloszlátásának a veszélyével járna.”¹⁵

Az utolsó püspöki konferencián, ahol Ordass püspök részt vett majdnem öt hónapig tartó útja előtt, ezeket a kérdéseket ismét megemlítették. Ordass Lajos elmesélte, hogy az akkori belügyminiszter maga kívánta a saját emberét mint elnököt a mozgalom élére állítani. Korábban más neveket is lehetett hallani az elnöki pozícióval kapcsolatosan – többek között Bereczky Albert nevét is –, de mindezek az emberek már akkor annyira belekeveredtek a napi politikába, hogy ez a tény fenyegette volna a mozgalom eredeti célkitűzéseit. A püspöki konferencia nem akarta enged-

¹³ Az 1947. febr. 20-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 12. pont, EOL.

¹⁴ Az 1946. jún. 24-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 13. pont, EOL.

¹⁵ Az 1947. jan. 21-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve, 10. pont, EOL.

ni, hogy megszarolják. Ezért úgy döntött, hogy ha a körülmények nem változnak, „akkor a mozgalom lutheránus ága visszavonul, és a munkáját függetlenül, felekezeti keretek nélkül fogja végezni.”¹⁶

c3. Az egyházkerületek arányosításának az ügyei

A püspöki konferenciák legizgalmasabb témáját azok a viták jelentették, amelyeket maguk a püspökök - és az időnként megjelenő püspökhelyettesek - folytattak a négy egyházkerület lehetséges arányosításának a kérdéseiben. Ezek a viták képesek cáfolni azokat a vádakát, mintha a püspöki konferenciák csak „békés, biztonságos, tét nélküli beszélgetések” lettek volna, ahol a résztvevők minden dologban egyetértettek egymással. Ebben az esetben történtek a legélesebb megszólalások, és Ordass püspöknek sikerült magát a rangidős püspököt is meggyőznie, hogy neki van igaza.

Az egyházkerületek arányosításának az ügyét Kapi Béla a rangidős püspök vette fel. Ordass püspök nem vitatta a kérdés jogosságát, de az volt a véleménye, hogy az időpont nem alkalmas az ezekkel a kérdésekkel való foglalkozásra. Amikor lehetőséget kapott arra, hogy álláspontját kifejtse, a következő módon érvelt. Először kijelentette, hogy „mindenestül átmeneti állapotban élünk.”¹⁷ Ebben a helyzetben nagyon veszélyes évtizedekre és évszázadokra szólóan tervezni. A második érve az egyházkerületek arányosításának célja volt. Azt mondta ki, hogy soha nem szabad gazdasági szempontokat a történelmi jogok helyébe tenni. A harmadik érve volt azonban – saját meglátása szerint is – a legfontosabb érve. Azt mondta, hogy mivel ez a feladat zsinati feladat, „és ma sem nem kívánatos, sem nem lehetséges zsinatot tartani”¹⁸ - ezt a kérdést el kellene halasztani boldogabb időkre. És ezen a ponton Ordass Lajos püspök egy nagyon kemény társadalom-kritikát gyakorolt, amely világosan megmutatta, hogy sem vak, sem süket nem volt saját kora problémáinak meglátására. A következőket mondta: „a közösségi életet szabályozó erők mind a folyékonyság állapotába jutottak. Évszázados törvényeket megkérdőjeleznek, újonnan alkotott törvények és rendelkezések gyakran bizonyulnak megvalósíthatatlanoknak. Az ország polgárai részéről a törvénytisztelet sok megbántásban részesül... Ha ilyen körülmények között új törvényalkotáshoz akarnánk hozzálátni, féltő, hogy egyházunk legfontosabb életérdekeit nem tudnánk megvédelmezni, vagy érvényre juttatni.”¹⁹

Ami ezeknek az érveknek az eredményét illette, elmondhatjuk, hogy maga a rangidős püspök is meghajolt a legfiatalabb püspök érvei előtt, és megengedte a kérdés elnapolását, mert megértette azokat a veszélyeket, amelyek egy zsinat összehívása esetén az egész egyházat képesek lennének tönkretenni. Ordass püspök érveinek a győzelme csak egy olyan püspöki testületben történhetett meg, amely kézen állt tiszteletben tartani minden egyes tagjának a véleményét, ha az illetőnek

¹⁶ Az 1947. febr. 20-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve. 20. pont. EOL.

¹⁷ Az 1946. nov. 5-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve. 2. pont. EOL.

¹⁸ L. 13. lábjegyzet

¹⁹ L. 13. lábjegyzet.

igaza volt. A vélemények közötti különbségek nem vezettek sem éles összecsapásokhoz, sem szakadáshoz.

Azt a jegyzőkönyvet, amely ennek a kérdésnek a megoldásával foglalkozik már a másik püspök írta.

IV. Ordass püspök hosszú utazásának előkészületei a püspöki konferencia jegyzőkönyvei szerint

Ordass püspök hosszú utazásának a terve először a 9. püspöki konferencián került szóba. Ordass püspök maga hozta elő a tervet püspöktársainak, és hozzátette, hogy „az egyház és a nemzet érdekében készen áll... eleget tenni ezeknek a kéréseknek”²⁰, melyeket több oldalról kapott. Azt is kérte, hogy az Egyetemes Egyház adjon neki hivatalos felhatalmazást. Beszélt az utazási tervről is. Különböző országokba akart utazni (Svájc, Svédország, Dánia, Norvégia, USA), ahol különböző konferenciákon akar részt venni, továbbá kapcsolatokat akar teremteni, és be akart számolni a MEE életéről, és magának a nemzetnek a helyzetéről is.

A püspöki konferencia egyetértett Ordass püspök utazási tervével, és örömmel tekintett a Lutheránus Világszövetség első világkonferenciájára el (Lund).

Az események Ordass püspök utazására vonatkozóan felgyorsultak, és az utolsó püspöki konferencia már istenhozzádot is mondott útra induló tagjának. Közben a tervek is kiegészültek, mert Ausztria, Németország, Franciaország és Finnország is bekerültek a programba. A püspöki kar elhatározta, hogy az utazás megkezdésének napján, 1947. febr. 23-án közös ünnepi istentisztelet tart, és így indítja útnak a háború utáni „első nagykövetét.” A püspöki konferencia idevonatkozó jegyzőkönyve megörökítette mind Ordass Lajos, mind a rangidős püspök, Kapi Béla szavait. Ordass Lajos a jegyzőkönyv tanúságtétele szerint „arra kérte a püspöki kart..., hogy az egyetértés és szeretet szellemében működjön együtt helyettesével.”²¹ Megígérte, hogy útjának különböző állomásairól tudósításokat küld, és imádkozni fog a püspöki kar munkájáért, és lélekben mindig jelen lesz.

A rangidős püspök, Kapi Béla szavai részben visszatekintések, részben jó kívánások voltak. Nyíltan kijelentette, hogy „a püspöki kar... hiányolni fogja Ordass Lajos bölcsességét, tapasztalatait, éles ítélőképességét és előrelátását.”²² Mindamellel Ordass ígéretei az imádságra és az állandó lelki jelenlétre vonatkozólag reménységgel töltik el őket. A püspöki kar áldással bocsátja őt el. Kéri az Úr áldását egész vállalkozására.

V. Zárógondolatok

A püspöki konferenciák anyagai világosan mutatják, hogy a legfiatalabb püspök nemcsak jelen volt ezeken a konferenciákon, hanem részt is vett annak formálásában és ezeknek a konferenciáknak a döntéseiben. A püspöki kar a különböző kérdé-

²⁰ Az 1946. dec. 13-i Püspöki Konferencia jegyzőkönyve. 30. pont. EOL.

²¹ Az 1947. febr. 20-i konferencia jegyzőkönyve. 23. pont. EOL.

²² L. 21. l. ábjegyzet.

sekben adott véleménykülönbségek ellenére még egységes maradt. Ez az egység azon a tényen alapult, hogy a közösség tagjai mind egyek voltak a saját feladataik és kötelességeik megtételését illetően. Mindnyájan megkísérelték megvédeni az evangélium, az egyház és ezeken keresztül az egész nemzet érdekeit, és ilyen módon az Isten által teremtett világ érdekeit.

Amikor Ordass püspök visszatért hosszú utazásáról, szinte semmit nem talált a korábban említett egységből. Ez azonban már egy másik, sokkal szomorúbb történet volt...

Scholz László

Ordass

Kemény fából faragták? – Szív s kedély
baráti körben hányszor kivirágzott! –
Konokul hallgatott? – Verssel fölér
egy zárt ajak, ha őriz igazságot. –

Magának ártott, mást veszélybe vitt,
hajlíthatatlan volt és korszerűtlen? –
Hordozta kivertek gyötrelmeit
s erőszak közt nem járt-kelt lelkesülten!

Szól, tett időben s keresztjét fölvette
nem várva, majd más szól, tesz ő helyette,
hű pásztor baj elől nem menekül...

Azóta azt a kort már megítélték,
merjük már írni: hamis volt a mérték.
Ő *akkor* merete, hitből, egyedül.

1987. júl. 9.

Pósfay György

Találkozásaim Ordass Lajossal ⁽¹⁾

Amikor az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség megalakulása (1947) utáni időben, valamilyen skandináviai találkozón együtt voltam Vajta Vilmossal és Leskó Bélával, valaki, aki ismert bennünket, így mutatott be minket egyik ismerősének: „Ezeket a fiatal magyar lelkészeket mi, magunk között 'Ordass fiúk'-nak szoktuk nevezni.” Az illető ezt talán tréfás megjegyzésnek tartotta, számomra ez a kijelentés azóta megtisztelő címmé vált, vagy legalábbis egy nagy feladatra utaló feladat megnevezőjévé, amit így határoznék meg: valamiképpen képviselnem kell a jövőben Ordass Lajos elképzeléseit és tanításait).

Ugyanakkor tisztában voltam azzal, hogy ez a megjelölés talán egy téves elképzelésre épült. Talán feltételezi azt, hogy nekem Ordass Lajossal, még Svédországba való megérkezésem előtt, egy hosszabb múltra kiterjedő kapcsolatom volt.

Az igazság azonban az, hogy én Ordass Lajost életemben először 1944 nagypénteken a kelenföldi templomnak a szószekén láttam, noha kiadott fordításai már korábban ismertek voltak számomra.

AZ ELSŐ TALÁLKOZÁSOK

Elmondhatom azt, hogy már mint teológus (3) hallottam egy bizonyos ceglédi esperesről, akit aránylag fiatalon választottak meg erre a tisztségre és akiről úgy beszéltek, hogy egyike volt az első, Svédországban is tanulmányokat végzett magyar evangélikus lelkészeknek, és aki két északon járt társával együtt kiadta „A gyermek vasárnapja” című, a vasárnapi iskola tanítása terén is jól felhasználható köteteket. Azonban Ceglédre nem jutottam el az ő ottani szolgálatának az idejében, így nem volt személyes kapcsolatom vele. Amikor azután az említett ceglédi lelkész felkerült a fővárosba és én is hazautaztam Pestre, ahol szüleim éltek, a szünidők nagy részét konferenciákon való részvétel és cserkész táborok szervezése, illetőleg vezetése töltötte ki. Felavatásom előtti nyáron pedig behívtak Szombathely városába katonai kiképzésre. Leszerelésem után megtörtént felavatásom (1943. szeptember 13.), amit a püspöki házban, a már beteg Raffay Sándor végzett. Ő azután engem mint segédlelkészt Szegedre helyezett.

Hogy 1944 nagypénteken – április 7-én – Pesten és nem Szegeden voltam, annak az volt az oka, hogy egy szövődményes influenza miatt főnököm, Benkóczy Dániel esperes, március vége felé hazaküldött szüleimhez a fővárosba, még pedig a következő figyelmeztetéssel: „Addig ne gyere vissza, amíg teljesen rendbe nem jössz!” Így a nagyhét és a húsvéti ünnepek során, szegény főnököm, segédlelkész nélkül maradt a szegedi gyülekezetben és szórványában.

Így tehát 1944-ben, Krisztus Urunk megfeszítése napján szüleimnél tartózkodtam, a VI. kerületben levő pesti családi otthonunkban. Még az ünnep előtt sikerült ludovikás öcsémnek pár napos szabadságot szerezni, és így előző este, esetleg csak nagypéntek reggelén megbeszéltük, hogy ketten melyik templomba megyünk. Máskor vagy a fasori vagy a Deák téri jött ilyenkor szóba a múlt hagyományai és az említett templomokhoz való korábbi kötöttségeink miatt. De ekkor felvettem

öcsémnek azt a lehetőséget, hogy menjünk ebben az évben Kelenföldre. Magyaráztként elmondtam neki, hogy ott most egy új lelkész szolgál, aki felől sokat hallottam, de akivel találkozni még nem volt alkalmam. Állítólag egészen másképpen prédikál, mint sok más kollégája.

Mikor visszatértünk otthonunkba, útközben beszélgettünk mind a hallottakról, mind a prédikátorról. Öcsém azt mondta, hogy valóban másképpen prédikál, mint a többi lelkész. Nyugodtan, megfontoltan, gesztikulálás nélkül beszélt. A kezét hátra tette, és még egy ránc sem mozdult meg Luther-kabátján. Csak a szeme mozgott, és az kísérte mondanivalóját. És mégsem volt nehéz követni gondolatmenetét, illetőleg abban figyelni a kiemelkedő dolgokra, mert valahogy az volt a benyomásom, hogy egész lényre az elmondottak mögött állt. „Talán ez nála svédországi tanulmányainak a hatása” – jegyezte meg öcsém.

Persze, Ordass Lajos akkor nem találkozott velem, emlékezetem szerint kezét sem fogtunk az istentisztelet után, tehát a találkozás egyoldalúnak volt mondható. Személyes találkozásra csak hónapok múltával kerülhetett sor, mert én húsvét után visszatértem Szegedre, majd 1944 őszén behívtak a 11. számú budapesti Helyőrségi Kórházban teljesítendő lelkészi szolgálatra. Ez azt jelentette, hogy Pestre kerültem és szüleimmél lakhattam. Ha volt időm ilyesmire, elmentem a budapesti és környéki lelkészek heti találkozóira, és előfordulhatott, hogy ezek egyikén Ordass Lajos is megjelent, és ekkor bemutatott nekem. De ebben nem vagyok biztos. Lehet, hogy ilyesmire már csak Budapest ostroma után került sor, amikor kb. 1945 márciusának az elején újra megkezdődtek a Deák téri templom sekrestyéjében ezek az összejövetelek. Ezekben a hónapokban Kemény Lajos mellett voltam segédlelkész a fasori lelkészi hivatalban. Határozottan emlékszem arra, hogy az első lelkészgyűlésen minden parókus beszámolt gyülekezete épületeit ért károsodásokról, köztük Ordass Lajos is. Amikor befejezte beszámolóját ezeket fűzte szavaihoz: „Ezek nagy részét már kijavítottuk, és az egyházi élet épületeinkben zavartalanul folyik.”

Ezek a lelkésztalálkozók azután – általában szerdánként – tovább folytatódtak, és ezek voltak azok az alkalmak, amikor Ordass Lajossal rendszeresen találkoztam, mert ő, ha csak tudott, részt vett ezeken. Egy ilyen alkalmon értesültem arról, hogy püspököm, D. Dr. Raffay Sándor, magas korára hivatkozva, lemondott püspöki tisztségéről. Ez 79. születésnapján, 1945. június 12-én történt.

Ekkor a Bányai Egyházkerület presbitériuma kiírta a püspökválasztást, meghatározva, hogy mikor kell az egyházközségeknél szavazataikat az esperesi hivatalokhoz beküldeni, majd mikor kell azokat a püspöki hivatalba eljuttatni, ahol a szavazatok felbontása megtörténik. Tudomást szereztem arról is, hogy a kerületi presbitérium a Bányai kerület lelkészei és teológiai tanárai közül különösképpen Kemény Lajos budapesti esperest és Ordass Lajos kelenföldi lelkészt ajánlotta az egyházközségi közgyűlések figyelmébe.

Ebben az időben én még mindig a Fásorban voltam segédlelkész, és az ottani evangélikus fiúgimnáziumban a távollévő evangélikus vallástanárt helyettesítve, tanítottam is. Amikor a csak márciusban elkezdett második iskolai félév július eleje körül befejeződött, Raffay püspök engem ismét elküldött Szegedre, ahol Benkóczi Dániel esperes megbetegedett, és nem tudott szolgálni, viszont a gyülekezet kérésére, az előzőleg ott munkálkodó segédlelkészt, Fischer Jánost az esperes kénytelen volt elbocsátani. Egy végleges megoldás Marschalkó Gyula kiküldése révén ekkor

már kialakulóban volt, de ő csak négy héttel később tudta volna a szegedi segédlelkészi állást elfoglalni, így erre az időre nekem kellett oda leutaznom.

Amikor Kemény esperes úrtól elbúcsúztam, ő megkért engem arra, hogy egy szóbeli üzenetet adjak át Benkóczi esperesnek, amely abból állt, hogy hívjam fel annak a figyelmét arra, hogy – tudomása szerint – a budapesti esperesség egyházközségeinek túlnyomó többsége az ő – tehát Kemény Lajos – püspökké választását támogatja, és kéri általam, hogy közölje ezt esperessége gyülekezeteivel, valamint – ha ez lehetséges – a szomszédos egyházmegyék esperesivel. Mivel akkori főnököm, Kemény Lajos, aki nagyon jól tudta, hogy egy alig ismert segédlelkész nem tudja befolyásolni egy ilyen választás eredményét, nem rábeszélésre, hanem tájékoztatásra kért fel, igyekeztem a főnököm által esperes társának küldött üzenetet lelkiismeretesen átadni, ám ő, Benkóczi esperes azt felelte, hogy a Csanád-csongrádi Egyházmegyében a gyülekezetek, bár tisztelik Kemény Lajost, és nem ismerik jobban Ordass Lajost sem, mint a budapesti esperest, eldöntötték, hogy a fiatalabb jelöltre szavaznak, míg a szomszédos egyházmegyékben Ordass Lajosnak több barátja és évfolyamtársa szolgál, azok – szerinte – már elvégezték a tájékoztatási munkát. Így amikor szegedi szolgálatomból – nem egészen jó egészségben – visszatértem Pestre, elmondhattam Kemény Lajosnak, hogy átadtam üzenetét Benkóczi Dánielnek, és hogy erre ő mit felelt. Néhány nappal később a szavazatok felbontása azután igazolta azt, hogy Ordass Lajos főleg a vidéki szavazatok segítségével lett a Bányai Egyházközség püspöke.

Még Ordass beiktatása után a püspöki hivatal áthelyezett az újonnan szervezett józsefvárosi lelkészi körbe, amelynek első segédlelkésze lettem. Ott pontosan egy évig szolgáltam Gyöngyösi Vilmos parókus mellett. Így – természetesen – részt vettem a Deák téri templomban Ordass Lajos püspöki beiktatásának az ünnepségein 1945. szeptember 27-én.

Az újonnan szervezett lelkészi körben, ahol eddig csak vasárnaponként egy istentisztelet tartása képezte az evangélikus munkát, sok feladat várt ránk, lelkészekre és segítőinkre is. Így például három ifjúsági bibliakört szerveztünk, egyik alkalommal Ordass püspök úr meglátogatta a legidősebbekből álló csoportot, és ekkor 1Sámuel 16,18 –ról tartott bibliamagyarázatot. Ezek mellett, ha csak lehetett, szorgalmasan részt vettem a szerdai lelkész-összejöveteleken, és formálisan a Deák téri 223. sz. fiúcserekszcsapat parancsnok-helyetteseként, az ottani cserekszcsapat munkáját is irányítottam az őrsvezetőkkel a hadifogságba került parancsnok helyett. Emlékszem, hogy Ordass püspök úr 1945-ben meglátogatta ennek a kis közösségnek a karácsonyi ünnepélyét.

EGY BESZÉLGETÉS ORDASS LAJOSSAL ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

1946. február elején került sor két végzett teológus-évfolyamhoz tartozó 10 segédlelkész második lelkészi vizsgájára. Ebbe a csoportba tartoztam én is és egy évvel fiatalabb jó barátom, Leskó Béla, cinkotai segédlelkész.

Amikor az elnöklő püspök úr kihirdette az eredményt, mielőtt elbocsátott volna minket, egy dolgot közölt még: „Kérem, hogy Leskó és Pósfay ne menjenek még haza, jöjjenek át az irodámba!”

Mi megijedtünk. Arra gondoltunk, hogy a püspök úr át akar minket helyezni, aminek mi nem örültünk volna, mert jól éreztük magunkat jelenlegi szolgálati helyünkön.

Azonban tévedtünk. Leültetett, és elmondta, hogy pár napja a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa értesítette őt, hogy a még meg nem szervezett, de már működő Egyházak Világtanácsa hat külföldi ösztöndíjat ajánlott fel a magyar protestáns egyházak teológusai, illetőleg fiatal lelkészei számára. Kettő ezekből Skóciában, kettő Svájcban és kettő Svédországban ad alkalmat ilyeneknek a továbbképzésre. A pár nappal később tartott bizottsági gyűlés azután úgy határozott, hogy az első négy helyre a Magyarországi Református Egyház, a svédországi két helyre a Magyarországi Evangélikus Egyház javasol jelölteket.

Ezt Ordass Lajos elfogadta, de később, amikor magkapta a feltételek felőli nyomtatott tájékoztatást, amely azt közölte, hogy a jelölteknek már kiérkezésükkor kell a jövődi tanulásuk helyén beszélt nyelvet ismerni, akkor ez elgondolkoztatta. Mivel ezt a másik két ország esetében nem nehéz teljesíteni, mert a fiatal lelkészek közt vannak angolul vagy németül beszélők, de aligha találna a Magyarországi Evangélikus Egyház a jelenlegi hazai helyzetben svédül beszélő fiatalokat. Már éppen azon volt, hogy visszamegy a Református Teológiai Akadémiára, és kéri a döntés megváltoztatását, ekkor lépett be irodájába Gyöngyösi Vilmos. Először egyházi kérdésekről beszélgettek, majd amikor a hivatalos dolgokról szóló beszélgetés befejeződött és eljutottak az „És mi az újság még nálatok?” kérdéshez, főnököm elmondta, hogy Leskó Béla és én svédül tanulunk. Ugyanis nem régen felkeresett engem otthonomban, és ott meglátta azt, hogy Leskó Béla és én, szüleim szobájában egy-egy kék-sárga könyv előtt ülünk, és próbálunk valamilyen idegen szöveget magyarra fordítani. „Amikor megkérdeztem tőlük, hogy mit csinálnak, azt felelték, hogy svédül tanulnak. Amikor feltettem a kérdést, hogy 'Miért?', válaszuk az volt: 'Hogy előüssük az időt!' Ehhez hozzátették, hogy mindkettőjüknek szerda délután szabadnapjuk van. Így elhatározták, hogy egyikük vagy másikuk otthonában (nagy-részt inkább Pósfayéknál) hetente találkoznak. Együtt készülnek a következő vasárnap-i ígéhirdetésre, beszélgetnek, és még valamit csinálnak, pld. megtanulnak egy nyelvet legalább annyira, hogy abból – szótár segítségével – egy-egy érdekesebb teológiai cikket le tudjanak egyszer majd fordítani. Az akkor megjelent Kreutzer féle magyar-svéd nyelvkönyv segítette őket eddig ezen elhatározásuk keresztülvitelében.”

Amint azt Ordass Lajos ekkor nekünk elmondta, ez a hír megváltoztatta terveit. Nem ment vissza a Református Teológiai Akadémiára, mert tudta, hamarosan találkozik velünk, akik már megkezdttük svéd tanulmányainkat, és azt – véleménye szerint – esetleges elindulásunk idejéig a feltételnek megjelölt színvonalra tudjuk vinni. Ezért feltette nekünk a kérdést, hogy nem akarunk-e kb. egy évre Svédországba utazni, és mint ő, ott továbbképezni magunkat? Ha válaszunk pozitív lenne, ő mindenben segítene, hogy ezeket az ösztöndíjakat elnyerjük.

Egyre másra néztünk, de mindketten csak azt mondhattuk, hogy pár napon belül megadjuk a választ.

Kollégám számára ez nem ment nehezen. Szülei már nem éltek. Őt testvére közül három már családos volt, egy hadifogságba került, és csak a legfiatalabbra kellett gondolnia, aki azonban már jövő életpályája érdekében végzett tanulmányokat, és

bizonyára testvérei támogatására számíthatna. Tehát barátom egy esztendőre el tudna távozni.

Az én problémáim nehezebben voltak megoldhatók. Apám és anyám egy szomorú haláleset terhét hordozták: 14 hónappal korábban elesett két és fél évvel fiatalabb öcsém az erdélyi fronton. Őt gyászolták. Azután aggódtak 15 éves fiúk jövődjéje miatt is, mert apánk már 69 éves volt. Azonban éppen szüleim voltak azok, akik bíztattak, hogy csak fogadjam el az ösztöndíjat, és menjek ki egy évre Svédországba, hogy ott tovább képezsem magamat.

Így pár nap múlva közöltük püspökünkkel, hogy jelölhet minket az említett ösztöndíjra.

Ettől az időtől kezdve sokszor találkoztam – legtöbbször Leskó Bélával együtt – Ordass Lajossal. Tanácsaival és összeköttetéseivel nagyon segített minket abban, hogy a szükséges engedélyeket és – főleg – a magyar útlevelet megszerezzük. Ekkor tudtuk meg, hogy már hónapok óta őt is meghívta Erling Eidem, uppsalai érsek Svédországba, hogy vele megbeszéléseket folytasson a Magyarország felé irányuló svéd segítség megszervezése dolgában, és püspökünk e célból útlevelet kért, de kérelme valahol elakadt, és nem jutott útlevélhez. „De ez ne befolyásoljon titeket!” – mondta nekünk. „Tegyetek meg mindent annak az érdekében, hogy kijuthassatok a felajánlott ösztöndíjfal Svédországba. Én – ahol tudok – segíték nektek!” Ezt meg is tette.

Amikor megtudtuk, hogy minden egyéni útlevílkérelmet csak akkor hagynak jóvá, ha azt a kormány illetékes tagja támogatja, felajánlotta püspökünk, hogy a mi útlevílkérelmünk dolgában beszél az állami ösztöndíjbizottság elnökével, az evangélikus Domanovszky Sándor professzorral, hogy azt terjessze fel Keresztury Dezső akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, akihez ilyen ügyek tartoztak. Ezt megtette, és szeptember elején megkaptuk útleveleinket. Ekkor következett a legnehezebb akadály legyőzése, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kiutazási engedélyének megszerzése. Ezen a ponton – persze – Ordass Lajos segítségére nem számíthattunk, így nem is zavartuk, de – sok nehézség ellenére (az engedélyről – véletlenül? – lemaradt a pecsét) – Isten segítségével túljutottunk ezen is. Persze, Ordass Lajost a dolgaink előrehaladása felől állandóan tájékoztattuk, és neki mindig volt ideje számunkra. Itt jegyzem meg azt is, hogy még 1946 tavaszán egyszer Cinkotán részt vett Ordass püspök úr egy temetésén. Amikor Leskó Béla kikísérte a HÉV állomásra, érdeklődött, hogy hogy haladunk a svéd nyelv elsajátításában. Barátom mondta, hogy szorgalmasan folytatjuk a nyelv tanulását. Mivel éppen zsebemben volt a svéd tankönyv egy példánya, megmutatta, hogy abban meddig jutottunk. Erre a püspök elkérte a könyvet, és olvastatott vele pár sort. Ezt későbbi ösztöndíjastársam meg is tette, de a püspök hamarosan megállította, és így szólt hozzá: „A szavak kiejtése nem kielégítő. Ha így kezdtek Svédországban beszélni, senki sem ért meg titeket. Vegyétek fel mindketten Kendeh György kelenföldi lelkésszel a kapcsolatot, aki a harmincas években egy évet Svédországban töltött, és még mindig jól beszél svédül. Ő majd ad nektek órákat, és megtanít a szavak helyes kiejtésére.” Ezt meg is tettük, és szeptemberben Ordass Lajos áthelyezett engem Kelenföldre segédlelkésznek, Kendeh György mellé, ahova azután hetenként háromszor Leskó Béla is bejárt Cinkotáról a nekünk tartott svéd nyelvórákra.

Itt el kell mondanom, hogy abban az időben a magyar hatóságok csak három hónapig tartó időszakra adtak útlevelet. Ennek kb. felét elvette a szovjet kiutazási en-

gedély megszerzése, tehát egyéb dolgok elintézésére csak ezután lehetett sort keríteni. Így november első napjaiban benyújtottuk útleveleinket és az ösztöndíj megletét igazoló papírokat a pesti svéd követségre, hogy üssék be azokba országuk vízumát. Ezt mi megtettük, és a tisztviselő közölte, hogy vízumot nem kaphatunk, csak ha a svéd külügyminisztérium erre engedélyt ad. Ez háromtól négy hetet vesz igénybe. Hiába mondtuk, hogy addigra útlevelünk lejár, kijelentette, hogy sajnálja, de nem tud segíteni.

Rohantunk a bányakerületi püspöki hivatalba. Ott közölték, hogy a püspök úr Békéscsabán van és csak harmadnap lesz újra Pesten. Sem értesíteni nem tudják, sem ő maga nem lesz olyan helyzetben, hogy problémáink megoldásában segíteni tudna.

Csaknem kétségbe estünk. Izgatottan vártuk Ordass Lajos visszaérkezését, és alighogy megjött, elmondtuk neki a svédekkel való problémát. Ő, az utazástól elfáradtan ugyan, de azonnal gondolkozni kezdett, majd teljes nyugodtsággal így szólt: „En holnap este a kelenföldi templomban svéd istentiszteletet tartok a svéd nemzeti ünnep alkalmából (4), erre meghívтам Arfvedsson követet, munkatársait, valamint a Pestre érkezett skandináv segítség szervezetek alkalmazottait. Gyertek el az istentiszteletre, annak végén bemutatlak titeket a követnek, és talán találunk valamilyen megoldást, hogy megkapjátok a vízumot.” Így is történt. Ott volt Arfvedsson svéd követ, az istentisztelet végén a püspök bemutatott neki minket, és ismertette problémánkat. A követ a helyszínen megkért bennünket, hogy keressük fel másnap irodájában, ahol azután elmondta, hogy az a tisztviselő, akivel pár nappal korábban beszélünk, igazat mondott, azaz szükség van a külügyminiszteri engedélyre. Azonban mint követ, a kérésről táviratilag is tájékoztathatja feletteseit és távirati választ is kérhet. Ezt kész megtenni. Pár nap múlva mindketten megkaptuk a svéd vízumot.

Már csak három hetünk maradt odautazásunk megszervezésére és lebonyolítására. Még nyugati valutára volt szükségünk, amit – abban az időben – csak hivatalos úton lehetett szerezni. Ekkor megint püspökünk segített. Eszébe jutott, hogy a Tolna-Baranya-Somogyi Egyházmegye főesperese, Gyalog István, akinek valamilyen közeli rokona abban a minisztériumban dolgozik, ahol a hivatalos utazások számára szükséges valutát kiutalják. Azonnal írt hittestvérünknek egy levelet, amelyet elvittünk a címzetthez, aki azután – nem kis nehézségek áthidalása után – megszerelte nekünk a csak külföldön megváltható vasúti jegy számára szükséges külföldi valutát.

Így érkezett el 1946. november 27-e. Felkerestem Leskó Bélával püspökünket, bejelentettük neki, hogy – emberi számítás szerint – mindent elintéztünk másnapi útnak indulásunk számára. Megköszöntük neki igen hathatós segítségét, és kifejeztük reményünket, hogy hamarosan találkozunk vele Svédországban. Nála már kikészítve vártak ránk a nekünk átadandó dolgok: egy levél Erling Eidem uppsalai érsekhez, amelyben bemutat minket, és kéri jóindulatát irányunkban, valamint egy fényképalbum a magyarországi elpusztult templomokról és más egyházi épületekről, amelyben a kép alatti svéd feliratok Ordass Lajos fordítási munkáját dicsérték.

Másnap, november 28-án, amely egy csütörtöki nap volt, hagytuk el Magyarországot, úgy számítva, hogy egy év múlva Pestre visszatérünk. Nem egészen egysze-

rű utazás után december 6-án megérkeztünk Svédországba, másnap azután lejárt útlevelünk. De ez már nem aggasztott minket, mert első célunkhoz megérkeztünk.

(Folytatjuk.)

Jegyzetek

(1) Ez a beszámoló 1993 télutóján a budapesti Ordass Lajos Baráti Kör felkérésére készült, és február 19-én a kelenföldi evangélikus gyülekezet tanácstermében tartott társas összejövetelen előadásként hangzott el. Akkor csak az első rész szövegét tudtam felolvasni, mert az rendelkezésemre állt; a másodiknak csupán részletes vázlata volt meg. Ezért kértem a rendezőket, hogy vegyék fel előadásomat hangszalagra, hogy a második rész leírt szövege is rendelkezésre álljon. Ezt meg is tették, de a felvétel mind a mai napig nem került elő. Így most 2001 februárjának az elején a második rész szövegét – a részletes vázlat gondolatmenetét követve – emlékezetből írtam le, hogy Ordass Lajos születésének 100. évfordulóján megjelenhessen.

(2) *Vajta Vilmos* Kecskeménten 1918-ban született. Ott érettségizett, majd 1936 őszétől 1940 nyaráig a soproni Evangélikus Hittudományi Karon tanult. Egyéves segédlelkézi szolgálat után állami ösztöndíjjal Svédországba került, ahol Stockholmban, Uppsalában és Lundban felsőbb tanulmányokat folytatott, amelyet menekültek és magyar munkavállalók közt végzett szolgálatai és egyéb munka miatt többször megszakított. 1952-ben megszerezte a svéd teológiai doktorátust, és a lundi egyetem magántanára lett. 1953-tól – több mint tíz éven át – az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség Teológiai Osztályának az első igazgatója volt, majd a Strassburgi Ökumenikus Kutatóintézetnek lett az igazgatója, ahol azután nyugdíjba-meneteléig kutatóprofesszorként szolgált kb. 20 esztendeig. Nyugdíjas éveit Svédországban töltötte, ahol 80 éves korában elhunyt.

Leskó Béla Budapesten született 1922-ben, de ő is, mint Vajta, Kecskeméten érettségizett. Sopronban 1940 és 1944 között tanult, és ezt követően két és fél éven át Cinkotán volt segédlelkész. 1946 végén egyházi ösztöndíjjal Svédországba került és tanulmányait ott folytatta 1951-ig, magasabb tudományos fokozat elérése érdekében. Ő is részt vett a Svédországba került magyarok közt folyó lelki gondozói munkában. 1952-ben, svéd feleségével Argentínában vette át az odakerült magyarok lelki gondozásának a feladatát. Négy évvel később a Buenos Aires közelében megalakult Evangélikus Teológiai Fakultás tanára és első igazgatója lett. Csaknem húsz éven át szolgált a lelkézi kar fiatalabb nemzedékéhez tartozók tanítását és nevelését, majd élete utolsó lelkézi szolgálatát a Buenos Aires-i svéd gyülekezet parókusként végezte, amelyet 1987-ben befejezett. Ő is Svédországban óhajtotta nyugdíjas éveit eltölteni, de ez az időszak nagyon rövid lett, mert 1988-ban hazahívta az Egyház Ura.

(3) E beszámoló összeállítója (Pósfay György) 1921-ben Budapesten született, és 1939 és 1943 között volt Sopronban teológus.

(4) II. Gusztáv Adolf svéd király emlékére, aki 1632. november 6-án a németországi Lützen melletti csatában esett el.

Terray László

Ordass-szimpozium Ausztriában

Ordass Lajos születésének százéves évfordulójával kapcsolatban a nemzetközi Ordass Alapítvány január 14-én nemzetközi szimpóziumot rendezett az ausztriai Gallneukirchenben, amerikai és európai kutatók részvételével. Négy előadás teológiai megvilágításba helyezte Ordass Lajos életét és szolgálatát.

Ifj. Fabiny Tibor angolnyelvű előadása, „The Testimony of Lajos Ordass During Communism in Hungary” (Ordass Lajos tanúságtétele a magyarországi kommunizmus idején) eredetileg befejező előadása volt egy négynapos munkaülésnek, amelyet az aarhusi egyetem teológiai fakultása rendezett Gallneukirchenben, volt „szocialista” országbeli kutatók részvételével, de egyben kezdő előadása is volt az Ordass-szimpoziumnak. Előadása első részében ifj. Fabiny professzor Ordass Lajost mint „a drámai igazság tanúját” fogta fel és mutatta be. Itt többek között kitért a svéd teológiához való viszonyára, amit elsősorban a fiatal Ordass svédországi tanárának Gustav Aulénna rá való hatásával illusztrált. Az előadás második részében Ordass mint „Krisztus keresztjének tanúja” állt a középpontban, ezt az előadó Ordass Lajos önéletrajzából és prédikációiból vett idézetekkel támasztotta alá. Az előadás különben közben magyar nyelven is megjelent Fabiny Tibor „A megállás szimbóluma” c. előadásgyűjteményében.

A szimpózium második előadása Eric W. Gritsch amerikai lutheránus teológiai professzoré volt, „Der Schleier Gottes - ein theologischer Rückblick auf Lajos Ordass” (Isten fátyola - teológiai visszatekintés Ordass Lajosra) címmel. Az előadó Ordass püspök életének olyan fontos eseményeiből indult ki, amikor emberi ész számára érthetetlen volt, ami történt. Ezekre a helyzetekre használta Ordass Lajos az „Isten fátyola” kifejezést, amelyet az előadó a püspök teológiai gondolkodása alapelemének és központi kifejezésének tekint. Gritsch professzor Luther Mártonnak (és a Szentírásnak) az „elrejtett Istenről” (deus absconditus) való mondanivalójával hozta ezt összefüggésbe. Isten „könyörületesen elrejtőzött”, de csak azért, hogy szolgálja Jézus Krisztus szenvedésébe, halálába és feltámadásába belemélyülve, annál erősebben készüljön fel a tanúságtételre. Így lett Ordass Lajos a Krisztus-követés teológusa.

Ittész Gábor győri lelkész előadásában „Lajos Ordass und die Luther'sche Zwei-Reiche-Lehre” (Ordass Lajos és a lutheri tanítás a két birodalomról) rámutatott arra a hiányra, hogy az Ordassról szóló megnyilatkozások, megemlékezések általában nem helyeznek súlyt Ordass teológiai gondolkodására. Pedig cselekvése mögött teológiai megfontolások állnak. Ittész szerint Ordass Lajos azok közé tartozik, akik helyesen értették meg Luthernak azt a tanítását, hogy Isten kétféleképpen uralkodik ebben a világban. Az előadó elismerte, hogy Ordass írásbeli hagyatékában nincs sok nyoma annak, hogy a püspök magával a problematikával behatóan foglalkozott volna. De az előadásban idézett írásbeli megnyilatkozásai (nyomatásban megjelenő és kéziratban hátrahagyott beszédek, beszámolók, körlevelek) mutatják, hogy ezzel a lutheri megkülönböztetéssel összhangban tudta magát, aminthogy a törvény és evangélium közötti megkülönböztetést is természetes módon magáévá tette.

Per Lønning norvég püspök előadását „Von Bergen 1942 bis Budapest 1984. Einige Beobachtungen und Reflexionen” (Észrevételek és megjegyzések Bergen

1942-től Budapest 1984-ig) Ordass püspökkel való levelezésére és különböző nemzetközi egyházi gyűléseken való részvételére építette - Norvégia háború alatti német megszállásától a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűléséig. Meggyőzően ismertette azt a dilemmaát, amelybe „nyugati” egyházi vezetők kerültek „keleti” országokban tett látogatásaikon: nem tudhatták, milyen veszélynek teszik ki azokat az üldözött hittestvéreket, akikkel esetleg kapcsolatot vesznek fel, vagy akiknek érdekében lépéseket tesznek. Ugyanakkor konkrét példák és élmények segítségével rámutatott, hogy sok esetben éppen az elnyomott egyházak tagjai, néha vezetői is, mint Ordass Lajos, tanúsítottak hűséget az evangélium ügye mellett.

Az előadások utáni kerekasztal beszélgetés során mind magyarországi, mind külföldi résztvevők kértek szót. Dr. Boleratzky Lóránd Ordass Lajos gyermekeinek üdvözlését adta át, akik egészségi okok miatt nem tudtak részt venni. Felszólalásában aláhúzta, hogy Ordass Lajos a jogrend érvényre jutásáért szállt síkra. Az 1984. évi budapesti evangélikus világgyűléssel kapcsolatban rámutatott, hogy az elnökválasztás nagy erkölcsi kárt okozott a helyi evangélikus egyháznak, mert ezzel erősödött a diktatórikus egyházvezetőség és az ún. diakóniai teológia. Ebben támogatta a felszólalót Böröcz Erikó budapesti tudományos munkatárs is. Megtisztelte jelenlétével a szimpóziumot és azon felszólalt Ittész János, a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület püspöke is. Dr. Pósfay György a Lutheránus Világszövetség üdvözlését hozta Genfből.

A hallgatóság soraiban volt többek között Dr. Georg Kreischmar St. Petersburg (Szentpétervár) evangélikus érseke és több nyugat európai teológiai professzor, a megelőző négynapos értekezlet résztvevői. Külföldi résztvevők arra a közismert tényre mutattak rá, hogy az 1984. évi budapesti Lutheránus Világyűlés az afrikai és ázsiai kiküldöttek szavazatával választotta Káldy Zoltánt elnöké. Ezek közül többen utóbb is megerősítették, hogy ezt tudatosan tették. E sorok írója ezekre a felszólalásokra is válaszolt, mikor a szimpózium moderátorként befejezésül megállapította: a szimpózium és a kerekasztal beszélgetés megmutatta, hogy további kutatásra is van még szükség, hogy a közelmúltnak éppen ilyen homályos pontjait is „oknyomozó” kutatásnak is lehessen alávetni.

A szimpózium a helyi evangélikus templomban istentisztelettel kezdődött a helyi lelkész szolgálatával és Christian Plajer bukaresti szász lelkész prédikációjával. Megemlékezés volt a szimpózium keretében négy olyan személyről, akik közel álltak Ordass Lajoshoz, s akik éppen az elmúlt néhány hónap folyamán távoztak el az élők sorából: Joachim Heubach németországi tartományi püspökről (Landesbischofrol), Dóka Zoltánról, Szépfalusi Istvánról és id. Kende Györgyről.

A szimpóziumot megelőző munkaülésen tízenegy volt „szocialista” ország főleg fiatal kutatói „nyugati” szakemberekkel együtt négynapos konferencia keretében vitatták az egyházak találkozását és összeütközését a pártállammal. Része volt ez egy hároméves kutató programnak, amelyet a nemzetközi Ordass Alapítvány kezdeményezett, s a dániai Aarhus egyeteme tett magáévá. Bekapcsolódott a kezdeményezésbe a németországi Evangelische Arbeitsgemeinschaft für Kirchliche Zeitgeschichte (Egyházi Kortörténeti Munkaközösség) is. Az első konferencia a dániai Sandbjergben volt 1999 őszén. A harmadik, befejező konzultáció 2002-ben lesz. A gallneukirchene konferencia anyaga meg fog jelenni könyv alakban is. Külön kiadványként az Ordass-szimpózium anyaga is előkészületben van.

Gallneukirchenben ülést tartott a nemzetközi Ordass Alapítvány kuratóriuma is. Ezen az októberben elhunyt Heubach püspök utódjaként Per Lønning norvég püspököt választották az Alapítvány elnökévé.

Boleratzky Lóránd

Kendeh Györgytől búcsúzunk

Az élete volt bizonyágtéves az evangélium örök igazsága mellett. Egész életére ráillenek a családban apáról-fiúra szálló, a missziói útjára induló Pál apostol szavai, melyek életének vezércsillagává váltak:

„De semmivel sem gondolok, még az én életem sem drága nékem, csakhogy elvégezhessem az én futásomat örömmel és azt a szolgálatot, melyet vettem az Úr Jézustól, hogy bizonyosságot tegyek Isten kegyelmének evangéliumáról”. (ApCsel 20,24)

Lezárult életének kilenc évtizedét alig lehetne teljesebben és igazabban összefoglalni, mint ebben a bibliai versben, amely egyrészt ráveti fényét az ő önfeláldozó életére, másrészt megjeleníti annak titkát is. Drága arany keret ez az ige, amely átöleli egész életét.

Semmivel sem gondolok,... életem sem drága nékem. Egész életét feltette Jézus Krisztus és embertársai hűséges szolgálatára. Ha egy szóval akarnánk jellemezni, legfőbb jellemvonásának a tántoríthatatlan igazságkeresést nevezhetnénk meg. Nem emberek, hanem az örökkévaló Isten titkait kereste, őt szolgálta szívvel-lélekkel. Az evangélium igazságáért vállalt minden megpróbáltatást, amely élete során bőven kijutott számára.

1912. január 22-én Késmárkon született lelkészi családból. Középiszkoláit Kolozsváron kezdi, de mivel a családot onnan kiutasítják, Budapesten fejezi be. Édesapja kiváló lelkészi adottságai a soproni hittudományi kar felé irányítják, ahol 1935-ben nyer lelkési oklevelet. A másfél éves ceglédi szolgálat alapozza meg Ordass Lajossal való sűríg tartó barátságát. Az egyéves svédországi tanulmányút a svédországi egyházi viszonyok szakértőjévé avatja. A nyáregyházi hatéves parókusi szolgálat a vallásos élet és a gyülekezeti ház megújulását eredményezi. A kelenföldi lelkészi állást 1945. december 1-től 1950 márciusáig tölti be, azután a súlyos megpróbáltatások hosszú időszaka következik. Ordass Lajos szenvedő mártírtársává válik, akit koncepció perben akartak súlyos börtönbüntetésre ítélni abban az esetben, ha a püspököt az egyházi bíróság nem fosztaná meg püspöki tisztségétől.

A megpróbáltatások közvetlen elindítója az volt, hogy ő is aláírta az egyházi törvénytelenégeket elítélő petíciót, amellyel utolsó kísérlet történt a törvénytelenések feltartóztatására. Az ÁVO sötét kazamatáiba vetik, majd félévi kistarcsai internálás, a lelkészi állástól való lemondatás, majd a békési tanyavilágba történő deportálás következik. Ennek előzménye az volt, hogy kis csapatával a kitelepítésre ítélt ingóságait igyekezett biztonságba helyezni. A kitelepítés őt nehéz, fizikai munkával teli esztendő jelentett neki és családjának.

Azután úgy látszott, hogy könnyebb időszak következik, amikor Ordass püspök a saját rehabilitációját függővé tette az ő és Keken András rehabilitációjától. A kelenföldi gyülekezeti élet újraindítása mellett a segélyszolgálatban végez mindenki által elismert nagyszerű munkát, s húsz éven keresztül mintegy 27 ezer recepttel kapcsolatos gyógyszerszolgálatlaltal segített a rászorultakon.

De a politikai elvakultság és gyűlölet újra fellángol, amikor „egyházi közérdekből” a kistarcsai Özvegy Papnék Otthonába száműzték, azért, mert Káldy Zoltán

szerint „sterilen” hirdette az igét, és nem volt hajlandó a kommunista rendszert tömjénezők sorába beállni. Az emberi helytállás ritka példáját mutatta fel a 21 évig tartó, fizikailag is megerőltető száműzetés alatt. 1982-ben ment nyugdíjba.

Sajnos a rendszerváltozás sem hozott számára elégtételt, ami halálos ágyn is felszínre tört, mert az ügyészséghez történő beadvány foglalkoztatta.

Az Ordass Lajos Baráti Körnek 1988-ban történt megalakulásával újra széleskörű tevékenységi területre talált, mint annak tíz éven át igen aktív titkára. A kör igazi motorja volt, aki fáradságot nem kímélve irányított, szervezett, 30 könyvet kiadott, a Keresztyén Igazság megjelentetésénél fontos szerepet játszott. Mindegy volt, hogy Gyulára vagy Keszthelyre kell soron kívül leutazni, ő mindig vállalta a fizikai megterhelést jelentő többletmunkát.

Az Ordass Lajos Baráti Kör történetébe aranybetűkkel írta be nevét, amiért mi mindnyájan örökké hálával tartozunk neki.

Minden igyekezete arra irányult, hogy az egyházat a reá rakódott idegen elemektől megtisztítsa. Az egyháznak úgy kell szolgálnia, hogy ne essen szolgásdba. Sokszor feltört belőle a sóhaj: „Uram, add, hogy az egyház egyház legyen itt a bűn és halál kötelékében vergődő világban, mert hiszen az a Tőled vett megbízatása, küldetése, örökké időszertű feladata, hogy hirdesse szóval, cselekedettel, életáldozással azt az evangéliumot, mely a földi élet számára ízt adó só, és a vándorok, az úton levők számára egyedül fényt adó világosság. Ez a szolgálat pedig azért elaludhatatlan ezen a földön és ebben a magyar hazában, mert e nép és e nemzet számára sokkal súlyosabb az erkölcsi válság, mint a fojtogató gazdasági krízis.”

Mélyen átérezzük, hogy Kendeh György hazahívásával mennyivel szegényebbek lettünk. Az ő prófétai ajka elnémult, barátai, hívei megrendülten búcsúznak tőle. De mi a halál? Ajtóbezárulás a földi hajlékban, kapunyitás az örökkévalóságban. Lát-szólag mindennek befejezése és elmúlása, valóságban mindennek örök kezdete.

Non omnis moriar – mondja a latin költő. Kendeh György életpéldájából, mindvégig való állhatatosságából, hátrahagyott írásaiból erőt meríthetünk az igaz keresztény életre, arra, hogy miként kell Krisztus igaz követőjének lenni.

A három jó barát, a három e földi életében sok szenvedést átélt lelkész: Ordass Lajos, Keken András és Kendeh György most már együtt vannak a Mennyei Jeruzsálemben, és együtt dicsérik Istent, hogy a súlyos szenvedések közepette kegyelme őket megtartotta. Mi is áldjuk Istent, hogy őket nekünk adta drága ajándékol. Akik földi életükben Isten tulajdonában álltak, – az örökkévalóságban is az ő tulajdonai. Legyen áldott új, égi hajnaluk!

Kendeh György

A Krisztust prédikáljuk!

„Mert nem önmagunkat hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat, önmagunkat pedig mint szolgáitokat Jézusért. Isten ugyanis, aki ezt mondta: 'Sötétségből világosság ragyogjon fel', ő gyűjtött világosságot szívünkben, hogy felragyogjon előttünk Isten dicsőségének ismerete Krisztus arcán. Ez a kincsünk pedig cserépedényekben van, hogy ezt a rendkívüli erőt Istennek tulajdonítsuk, és ne magunknak.”

[2 Kor 4,5-7]

A reformáció megindulásának 444. évfordulója gyűjtött ma össze minket ezen az estén e nekünk kedves templomban.

Drága emlékek, színes képek elevenednek meg bennünk...

Az emlékezés útján személyek és események, küzdelmes harcok és csodás áldozatok világa tárul fel előttünk újra... Valóban nagy idők, ... nagy események, ... nagy emberek!...

Ugye erről tanuskodott az az imént elhangzott himnusz is (Erős vár a mi Istenünk) a maga szárnyaló, erőteljes dallamával? Micsoda hit,... mekkora ismeret, az erőnek és hatalomnak milyen egyedülálló forrása szólalt meg benne most újra! Nekünk – a reformáció népének – egyedülálló külön világ! ...

Nagyünnepeinknek azonban mindig van valami kísértése. Ez pedig az a léptenyomon fellelhető veszedelem, hogy az ünnepi óra idővel megszokottá válik. Jóllehet az évfordulókat sokszor nagy tömegek részvételével lelkesen ünnepeljük, mégis közben szinte észrevétlenül elvész a tulajdonképpeni lényeg.

Ugye milyen sokan vannak, keresztyének és nem-keresztyének egyaránt, akik szépen ünneplik karácsonyt? Ott áll otthonunkban a fénylő fa, rajta csillogó dísz, világosságot árasztó apró gyertyácska, van alatta bőven kinek-kinek örömet szerző ajándék is, – csak éppen a drága evangélium, a boldogító üzenet vész el, az, hogy Krisztusban Isten mentő szeretete közeledik felénk.

Ugye milyen sokan vannak, keresztyének és nem-keresztyének egyaránt, akik boldogan ünneplik húsvétot? Van ajándék, vidámság, különös étel, a fagyos, rideg téli álomból megelevenedő természet öröme tölti el a lelkeket, – csak éppen a drága evangélium, a boldogító üzenet vész el, az, hogy Krisztus feltámadott, él, és Vele mi is örökéletre hívtunk el.

Ez a veszedelem fenyegeti a reformáció ünneplését is.

Ugye az emlékezés hangulata tölt el most itt is minden lelket? Gyermekkorunkból magunkkal hozott képek elevenednek fel. Mindenekelőtt Luther aszkéta alakja lép elő. A híres 95 tétel tanítása ködbe vész ugyan, de annál elevenebb az átokbulla története, a wormszi gyűlésen elhangzott bátor vallástétel, csodálatos a speyeri protestáció, hatalmas dolog az ágostai birodalmi gyűlésen felolvasásra került hitvallás...

És ebbe a hangulatos emlékezésbe akarva, nem akarva beletartoznak a névtelen hithőseink, a pozsonyi és eperjesi vértörvényszékek áldozatai, az agyonkínzott gá-

* Id. Kendeh György utolsó igehirdetése Budapest-Kelenföldön, 1961. október 31-én.

lyarabok, a felperzselt templomok, a száműzött papok, az elégetett bibliák, az önkény és gyűlölet, ami fűtötte az ellenreformációt, s szégyene és gyalázata lesz mindenkor a keresztyénségnek...

És ebben a hangulatos emlékezésben hálás kegyelet övezi Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György erdélyi fejedelmek személyét, Gusztav Adolf svéd király nemes alakját, - igen: jó érzés megfürdetni lelkünket most is a múlt dicsőséges emlékeiben, csak az a félfő, hogy elmarad a nagy öneszmélés.

Az emlékezés útját járva az is igaz, hogy a reformáció vívta ki tudósok számára a szabad kutatás lehetőségét, hozta az elnyomott népi nyelvek helyett az édes anyanyelv jogát, s lett inspirálója, művelője mindenütt a nemzeti irodalomnak.

Az emlékezés útját járva az is igaz, hogy évezredes némaság után megszólalhattott a lelkiismeret, helyet kapott az egyén, joghoz jutott az egyes ember, s kohézióba került az egész társadalmi és gazdasági rend, a régi világ alapjaiban roskadozott, s az új élet hajnalpírja jelentkezett...

De óvjuk magunkat - Testvérek - minden megtévesztő hamis látszattól! Ezek a jelenségek visszavezethetnek minket a reformációhoz. Lehetnek a reformáció gyümölcsei. Belőle sarjadhattak. Az ő fáján termettek, - de ez még nem maga a fa. A reformáció azért lett, és a reformáció úgy lett, hogy Jézus Krisztus által a sötét szívekben világosság támadt! Luther nem tett mást, csak szembefordult a babonával, hátat fordított minden balgatag emberi bölcselkedésnek, és nem tudott másról, és nem prédikált másról, *csak* Jézus Krisztusról mint a világ világosságáról.

És valljuk csak meg, ez sem volt új, ez sem volt különös. Így volt ez az időt teljességében is, azokban a túlfűtött napokban, amikor megjelent egy különcködő ember, Keresztelő János, s a fejvesztett, zsbongó nép előtt rámutatott a világ megváltójára, Jézus Krisztusra!

Ez történt 1517-ben is. Előállt egy egyszerű ágostonrendi barát, a Biblia doktora, a szász választófejedelem wittenbergi egyetemének egyszerű, tudós tanára, Luther Márton, s prédikálja, tanítja, könyvek, iratok üzenetével továbbítja, viták hevében bizonyítja, a pápa követei előtt, a császár jelenlétében, a fejedelmek társaságában megvallja, hogy bűnös emberi életünk számára nem jelent megoldást sem a pénz, sem a hatalom, sem a tudomány, sem a művészet, sem a jó rend, hanem csak az a Jézus Krisztus, aki egyedül a világ világossága!

Ezt az üzenetet kell továbbadja ez a mai ünnep. Ezt kell megerősítse bennünk minden emlékezés. Ezt kell közölnünk is tanúsítsa ki-ki ott, ahol áll, cselekedettel, életfolytatással, magatartással, s ha kell az élő szó bizonyágtévő vallomásával, mert nekünk, keresztyéneknek - egyszerű híveknek és elhívott lelkészeknek - az a tisztünk, hivatásunk, küldetésünk, méltóságunk, hogy prédikáljuk az Úr Jézus Krisztust!

Mi itt, reformáció ünnepén csak azért vagyunk együtt, hogy ezt újra megtanuljuk, azaz újra felismerjük, és magunkat annak odaszenteljük, hogy a Krisztust prédikáljuk.

Ehhez az utat sem kell keressük, hiszen a felolvasott igében az apostol kinek-kinek kínálja nyíltan.

„Az Isten, aki szólt, sötétségből világosság ragyogjon, ő gyújtott világosságot a mi szívünkben!” E szavakban Pál apostol félreérthetetlenül azt mondja meg, hogy minden életnek Isten a kezdője, a teremtője. Amiként a föld sötét, kietlen és pusztá volt mindaddig, amíg az Isten szavára nem gyúlt ki felette a világosság, akként ső-

tét, kietlen és pusztá marad a bűneset óta minden emberi szív, amíg az Isten nem önti el a maga teremtő szavával, a lútnak fényével. Aki pedig eddig belelépett ebbe a fény sugarba, az mind úgy járt, mint Pál apostol a damaszkuszi úton vagy Luther az ágostonos kolostor kicsiny cellájában.

És mindegyikünk tudja, hogy Pált is, Luthert is ez a hit új teremtéssé tette, hogy mássá lett a szíve, és hogy ez a szív, amint megtelt Jézus igazságaival, átváltoztatta a környezetét, a városát, a hazáját, és az egész lényét megtöltötte az Isten iránti szenvedélyes szeretettel. Márpedig amivel megtelik a szív, az kiül az arcra, beleszorul a kéz munkájába, megcsendül a beszéd hangjában, és sugárzik a szem ragyogásában. És mert Jézus igazsága az Istennek helyes felismerése volt, nem azé, aki elérhetetlen magasságokban uralkodik és parancsol, hanem mindenben, ami e földön van, ami jó és megy, megnövekszik és elfogy, és mégis szeretetről, ingyen kegyelemről beszél, és ezáltal naponként jobba és újjá lenni kényszerít, - Pált is, Luthert is ez az igazság olyanná tette, hogy Krisztus követésével az Istent dicsőítette meg.

Így lett reformáció a világ számára Pál munkája, és így lett reformáció Luther munkája, mert a reformáció nem több és nem kevesebb, nem más és nem egyéb, mint Krisztus megjelenése a szívben és Krisztus megjelenése a szíven keresztül a világban, az életben, az emberek, a viszonyok és helyzetek között mint formáló, teremtő akarat és erő! A te reformációd is – Testvérem – abban a pillanatban bekövetkezik, amelyben Krisztus úrrá lesz a te szívedben.

Ha így fogalmazzuk meg a felolvasott ige ünnepi tanítását, önkéntelenül támad a minket kereső kérdés: átérezzük-e mi, manák evangélikusai, hogy mit jelent olyan embernek lenni, akiben a Krisztus lakozik, aki azért van tehát, hogy általa Isten dicsősége járjon, keljen, hasson ebben a világban.

Mondd hát, Testvérem, te reformáció népe: meglátszik rajtunk, hogy mi az Örökkévalót hordozzuk a szívünkben? ... hogy mi királyi nép vagyunk, szent papság, mert mindenütt úgy állunk meg, mint akik az Isten oltára körül forgolódnak?...

Hát meglátszik rajtunk, hogy a mi szövetségünk az Isten igéje, hogy mi is ott álltunk, térdelgettünk ama asztalnál, melyről vettük az új élet kenyerét és a bűnök bocsánatának drága italát?...

Hát meglátszik rajtunk, hogy ez a mennyei eiedel kényszerít ki belőlünk mindennap egy-egy új vonást, egy-egy új kincset, egy-egy új fényt?...

Hát meglátszik rajtunk, hogy ez a kegyelem tanít megbocsátani, lemondani, tűrni, szenvedni, hogy ez óv meg a fájdalomokban, és ez őriz meg az emésztő fájdalomaktól?...

Hát meglátszik rajtunk, hogy ez a kegyelem törölteti le velünk a könnyet, osztja meg a kenyeret, veszi fel a másik gondját, baját, keresztjét? ...

Hát meglátszik rajtunk, hogy ez a kegyelem viszi bánatok közül és sírok mellől fel az ég felé a tekintetünket, és ad jó reménységet szívünkbe?...

Hát meglátszik rajtunk, hogy mi csak az Istentől félünk, de egymásnak szeretetben szolgálunk?

És hogyha a halál árnyékának völgyében járunk is, akkor sem félünk a gonosztól?

Ezt pedig azért kérdezem, mert ha mindez nem látszik meg rajtunk, akkor hiábavaló minden mi prédikálásunk és minden erőlködésünk a dicső múlt ellenére is!

És kérдем ezt azért is, mert ez a kincs nem hull az ölünkbe, hanem drága kincsünk az alázatosság útján válik, vagyis úgy, hogy nem embereknek válunk eszközeivé, hanem annak az Istennek, aki a cserépedény szerepére hívott el minket.

Megvan-e hát bennünk ez az alázatosság? Az, amely ott állott véresen, tövissel koronázottan a római helytartó előtt, amely Pálban és Lutherban benne izzott, amely gályarabok és egyszerű prédikátorok által írt halhatatlan neveket a történelem lapjaira, s most azért kérdi tőled és éntőlem: vállalod-e ezt a feladatot szívesen, örömmel, mint ahogy a csillagok milliói vállalják az Isten dicsőségének hirdetését?...

És hát van-é, lehet-é nagyobb dicsőség annál, mint tudni és akörül forgatni egy egész életet, hogy majdan, amikor többé nem lesz sem halál, sem bűn, sem sírás, csak győztes, ujjongó szeretet, ennek részese az lesz, aki Istenre bízta magát, s az alázatos szolgálat cserépedénye volt...

A kérdéseket magam tovább nem is folytatom.

Míndez az üzenet, tanítás a reformáció ünnepén keres minket. Emlékezés óráján...

Hát észrevettétek-é, felismertétek-é, hogy az apostol vallomása és a történelem drága tanúbizonyságtétele szerint nekünk, reformáció népének ebben a világban csak egy a küldetésünk, az, hogy a *Krisztust prédikáljuk!*

S prédikáljuk szóval,... prédikáljuk cselekedettel,... prédikáljuk otthon,... prédikáljuk idegenben,... prédikáljuk munkánkkal, magatartásunkkal, egész életfolytatásunkkal, ha kell némán, ha kell összetört cserépedénnyel, de Krisztust prédikáljuk!

A reformáció erre kötelez!...

Krisztus Urunk ezzel bocsátotta el övét...

Ezt várja tőled is nap mint nap...

Ebben a szolgálatban igyekeztem én is tiközöttetek mind ez ideig.

Igen: igyekeztem a Krisztust prédikálni!... *mind ez ideig!*

Míndenért, ami ebben a szolgálatban nékem 26 éven át – az első istentiszteleti szolgálattól a mostaniig – osztályos részül jutott, míndenért az Ővé legyen a dicséret és a dicsőség mindörökké.

Ámen.

Scholz László

Kendeh György halálára

Egykoruak, közös próbákban részes
Egyházi nemzedéknek sarjai:
Ő többet szenvedett abból, mi vészes
S bírt hősieen hűtet tartani.

2001. jan. 3.

Rózse István

Kendeh Kirchknopf György ravatalánál

(Budapest-Farkasrét, 2001. Január 9.)

Gyászoló Család! Gyászoló Gyülekezet!
Gyászoló Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Id. Kendeh György lelkész testvérünk ravatalánál eszünkbe jutnak szavai, amiket a vele készült egyik emlékezetes interjúban olvashatunk (Nem voltam egyedül, I. Budapest, 1995. 147-172. o.), amikor nyilatkozott az ember földi életéről és céljáról: vagy „nyerünk koronát, vagy kárhozatra jutunk.” Jézus tanítványainak életszolgálatáról, feladatáról pedig megállapította: „Isten akaratát vigyük előbbre ezen a földön.” Az ő hosszú, küzdelmekben gazdag, szenvedésekben bővülködő, a nyomorúság „tíz napjától”, a börtöntől sem mentes életútját így világítja be Isten igéje, Jézus Krisztusnak tanítványaihoz szóló bátorítása Jel 2, 10 alapján: „Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját!”

Feltámadott Urunkat és Szabadítónkat hűségesen követő életében megtapasztalhatta:

- hogy, aki Krisztushoz megy, azt ő semmiképpen ki nem veti (Jn 6,37)
- hogy, aki benne hisz, az meg nem szégyenül (1 Pt 2,6),
- hogy, aki neki szolgál, azt az Atya megbecsüli (Jn 12,26)
- hogy, aki az ő nevében kér, az mind kap (Jn 14,13), megkapja még a mindennapi kenyeret (Mt 6,9-13) és a Szentlélek ajándékát is (Lk 11,13),
- hogy, aki a harag, a gyűlölet, az Isten nélküliség, az igazságtanság és szeretetlenség; a gonosz, bűn s halál erőinek tombolásában küzd, annak Krisztusért van kivezető útja a halálból, az örök kárhozatból (Jel 21,4).

Mert Jézus az első és az utolsó, az élő... , ő az Alfa és Ómega - a Mindenható (Jel 1,8,17; 2,8; 22,13), aki az élet koronáját adja a mindhalálig hűségeseknek.

A hűséges Krisztus-követésben azt is megtapasztalta, hogy amikor az élet útján jár, ez az út keskeny és rögös, próbatételek és kísértések között vezet. A körülmények olykor a gonosz, a bűn, a halál elsőprő erejét sugallják, az ajándékba kapott hit azonban megvéd, megtart, tovább segít (Lk 17,19). A hűséges Krisztus-követésben a kereszthordozást is megtapasztalhatta. Milyen nagy kereszt az, Testvérek, amikor tűrjük, hordozzuk a szenvedést igazságtalanság, szeretetlenség, jogtiprás miatt és ugyanakkor látni kell, hogy szeretteink, házastársunk és gyermekeink, testvéreink, barátaink és szolgatársaink kénytelenek velünk együtt szenvedni. - Mennyi kísértést, mennyi lázadást... mennyi imádságban átvirrasztott éjszakát jelent! Milyen nagy kereszt az is, Testvérek, amikor a sokszor reménytelennek látszó küzdelemben észre kell vennünk, hogy akikkel együtt küzdünk és szenvedünk, mi közöttünk is, súrlódások, ellentétek és megkeseredett viták vannak! Elhunyt testvérünk is megtapasztalta lelkésztestvérek körében, a szeretetszolgálat munkatársaként vagy az OLBK titkáráként. De azt is megtapasztalhatta, hogy Mennyi Atyánk, aki nem kímél meg minket ugyan a kereszthordozástól, mégis kegyelmes. Irgalmából végre tud és akar hajtani korrekciót, nehogy eltántorodjunk a mindhalálig való hűségtől, nehogy letérjünk az élet útjáról. Egykor Józsefet eladták testvérei. Isten azonban ál-

dott korrekciót hajtott végre, és József segíthetett bajba jutott testvéreim: „Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten tervre jóra fordította azt...”, hogy sok nép életét megtartsa” (1Móz 50,20). Istennek ez a rosszat jóra fordító kegyelme, áldott korrekciója mindazoknak az életében megtörténik, akik őt szeretik, akik hűségesek mindhalálig. Hányszor merített erőt az ige vigasztatásából: „akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál” (Rm 8,28).

Csak két élményt, esemény-sort szeretnék kiemelni elhunyt lelkész testvérünk életéből, amiben Istennek ez a rosszat jóra, mindent javunkra fordító szándéka tanulságosan megnyilvánult. Diák korában, főleg a nyári vakációk idején, egyik rokonának erdélyi birtokán sokszor dolgozott: szénát gyűjtött, kaszált, aratott. Amikor családjával kitelepítették és sanyarú körülmények között mezőgazdasági munkából kellett tengődniük, akkor a helytállásban ezekkel az ifjúkori erőpróbákkal segítette meg Isten. A főváros ostromának közepette, a ház bejáratánál, ahol laktak, amikor az egyik alkalommal az óvóhelyre igyekezett apósával, egy repesz majdnem kioltotta életüket. Az életben maradást nem tartotta véletlennek, hanem Isten közbeavatkozásának, hogy az értelmetlen halál helyett lehetőséget nyújtson a hűséges életre.

A mindhalálig való hűséggel találkozott és ebben a hűségben növekedhetett családjában, a teológián és segédlelkészként szolgálati helyein. Szülei családjában mindkét oldalon lelkészek, apai ágon evangélikus tanítók hűséges szolgálata kísérte, majd később felesége családjában láthatta a nem egyházi munkásoknak, a gyülekezet világi tagjainak hűséges szolgálatát, hogy Isten akarata menjen előbbre ezen a földön.

Édesapja vitéz Kendeh-Kirchknopf Gusztáv lelkész, édesanyja Laukó Ilona volt. Gyermekkorának színtereit édesapja lelkészi szolgálatának állomásai jelölték ki számára. Késmárkon született 1912. január 22-én, majd Kolozsvárott élt, ahol iskolai tanulmányait kezdte el. Az első világhégés után a világi hatalom beleszólt édesapja lelkészi s egyházkormányzati munkájába. A román hatóságok kiutasították. Budapesten kapott állást D. Raffay Sándor bányakerületi püspök mellett a Budapest-Deák téri gyülekezetben mint kerületi lelkész. Így került tehát szüleivel, három testvérével: Gusztávval, Sárával és Mártával Budapestre, ahol egy ideig a józsefvárosi pályaudvaron voltak vagon-lakók, mint oly sokan az akkori menekültek közül. Édesapja korai, hirtelen halála a hűség szimbóluma lett számára. 1930 márciusában, egyik böjti istentiszteleten rosszul lett a szószéken, és néhány óra leforgása alatt meghalt. A fasori evangélikus gimnáziumban sikeresen letett érettségi vizsgát követően, útja nem is vezethetett máshová, mint a soproni evangélikus teológiai fakultásra.

1935-ben szentelte lelkésszé D. Raffay Sándor püspök. Segédlelkészként Szege-den, Cegléden és Deák téren szolgált. Ceglédi principálisa, a későbbi mártír püspök, Ordass Lajos atyai jó barátja lett egy életre. Tőle tanult svédül. Ezzel lehetővé vált számára állami ösztöndíjjal Svédországba menni egy évre, s Uppsalában tanulni a teológiai fakultáson 1937/38-ban. Alkalma nyílt az újszövetségi és egyháztörténeti teológiai munka mellett az egyházi élet tanulmányozására Svéd- és Finnországban. Továbbtanulásával is édesapja nyomdokain haladt, aki az ő szemében a mindig tanuló és tanító pap példaképe maradt.

Új fejezet kezdődött életében és szolgálatában, amikor 1939 januárjában gyülekezeti lelkésznek választották meg Nyáregyházára, egy olyan gyülekezetbe, amely szórványaival együtt nagyon elárvult gyülekezetnek számított ebben az időben.

Még 1939-ben, szeptember 8-án házasságot kötött Bendl Máriával. Isten házasságukat három élő gyermekkel: Györggyel, Máriával és Gusztávval ajándékozta meg.

A második világhégés azonban nem hagyta érintetlen sem a gyülekezet lelkészének, sem a gyülekezet tagjainak, családoknak életét. A háborús évek alatt behúvták id. Kendeh György testvérünket tábori lelkészi szolgálatra. Akkor is, azóta is sokat vitatkoztak a tábori lelkészi szolgálaton. Ő azonban a szenvedőket látta, és a hűséges szolgálatot úgy értelmezte, hogy akik az élet koronáját kapják, azoknak segíteniük kell a szenvedőkön, akik bárhol és bárhogy szenvednek.

Képmutató szemforgatásnak tartotta volna a háború felelősségét csupán azokra hárítani, akik nagyobbrészt nem jószántukból mentek a második világháború vágóhídjaira. Kétszer kilenc hónap szolgálatot teljesített kórházvonaton. Először 1943 januárjától, amikor a Don-kanyar, a doni katasztrófa sebesültjeit és rokkantjait gondozta lelkészként. Másodszor pedig 1944 májusától, amikor a harci cselekmények fizikailag is egyre közelebb kerültek Magyarországhoz, - majd az ország területén folytak. A súlyos harcok sebesültjeit istápolta és nyújtott nekik lelki vigaszt.

1944 decemberében csodálatos módon jutott be az egyre szorosabb ostromgyűrűben vergődő Budapestre, ahol a Vöröskereszt kórházában, az Alkotás úton és a helyőrségi templomban, a Vas utcában látott el lelkészi szolgálatot, amíg a hidak felrobbantása, az utcákon folyó harcok teljesen lehetetlenné nem tették.

A romokon újra induló élet nagy változásokat hozott. Elhunyt lelkész testvérünk új szolgálati helyre került. 1945 decemberében megválasztották gyülekezeti lelkésznek a Budapest-Kelenföldi Evangélikus Egyházközségbe. Ekkor lépett életének azokba az évtizedeibe, amit mi az érett férfikor, az alkotó munka korszakának nevezünk. Sok minden változott, megváltozott, de a szolgálat súlya nem könnyebbedett. A hűséges szolgálat folytatása tette lehetővé, hogy személyét, hitét és családját a politika és egyházipolitika malomkövei nem tudták felőrölni. Az egyházi élet és szolgálat szabadságáért, az egyházkormányzásért és az egyház autonómiájáért megindult a küzdelem, miközben az ország lakosságának sok szenvedést okozott az igazságtalanság, embertelenség, az egyre tudatosabbá váló Isten nélküliség, ideológiai és politikai csatározások, gazdasági gondok. Ezek közepette a gyülekezetnek is, a lelkésznek, munkatársaival együtt, cselekednie kellett a szenvedők, a kitelepítésre kerülők, a menekülők körében, a gyászolók, a nyomorgók és megsebzett szívű és lelkű emberek között.

A mindent s mindenkit elnyelni akaró szennyes áradat három hullámban is ráört id. Kendeh Györgyekre. Először, amikor 1950-ben letartóztatták, az Andrassy út 60-ban és más hírheft börtönben vallatták, majd Kistarcsára internálták. Hiába szabadulhatott az év folyamán, gyülekezeti lelkészi állásáról le kellett mondania. Másodszor, amikor 1951-ben mint nemkívánatos egyházi személyt, mint osztályellenséget kitelepítették családjával együtt a békési Kamutra, Kondoros és Mezőberény közötti tanyavilágba; emberségükben megalázva, gyakorlatilag jobbagysorba. Mezőgazdasági munkából igyekezett eltartani a családját. Nem is lehet helyzetüket kellőképpen leírni.

Végül azzal a szívszorító eseménnyel tört rájuk, hogy amikor a pártállam megszüntette a kitelepítést, az újkori rabszolgaság eme dicstelen intézményét, továbbra is maradniuk kellett, mert nem volt hova menniük.

1955-ben kerülhettek Píliscsabára az egyik kelenföldi együttérző gyülekezeti tag segítségével, aki átmeneti szállást biztosított számukra.

1956-ban rehabilitálták. Ennek következtében október 14-én elfoglalhatta gyülekezeti lelkészi állását a kelenföldi gyülekezetben. A gyülekezet élete csakhamar kiközkent a megszokott kerékvágásból. A forradalom és szabadságharc megint előtérbe állította a szenvedők közötti szolgálatot. Id. Kendeh György országos hatáskörrel szervezte, vezette, végezte, nemzetközi segélyszolgálat segítségével az élelem, a gyógyszer és ruhanemű szétosztását a rászorulóik között. 56 vérbefojtását követően a visszarendeződés korszakában a megtorlás őt sem kerülte el. A visszahelyezett egyházvezetőség meg akarta szegényíteni. Megrágalmazták, pedig még a pártállam is elismerte segélyszolgálatát, és vizsgálata mulasztást nem mutatott ki. Gyülekezeti lelkészi munkáját sem végezhet zavartalanul. A meg-megújuló támadások újra a gyülekezeti lelkészi állásából való elmozdítással végződtek. Az egyházvezetőség határozatot hozott, hogy közegyházi érdekből bárkit el lehet mozdítni lelkészi állásából. Ezt az „új törvényt” először id. Kendeh Györggyel szemben alkalmazták: nem hiába nevezték el „lex Kendéh”-nek. 1961-ben elmozdították, és fia teológiai továbbtanulásával is zsarolták, hogy alávesse magát ennek az eljárásnak. 1962-ben hiába kért perújrafelvételt, az egyházvezetőség elutasította.

Ezek után nem lehet csodálkozni, hogy amikor a Kistarosai Özvegy Papnék Otthonába került, ezt egyházi kitelepítésnek tekintette. Az otthon lelkészi szolgálatát nem bízták rá, csak a gondnoki teendőket. Igehirdetést nem végezhetett. Hűségesen látta el ezt a munkakört. Nem lehet csodálkozni azon, hogy nyugdíjba vonulása után is sokszor vették igénybe segítségét. Hűségesen, felelősséggel végezte munkáját. Akármennyire észrevétlen, mégis fontos szolgálat volt. Nehéz szívvel el lehet mondani, hogy Luther kora óta, Bora Katalin özvegye óta az evangélikus özvegy papnék helyzetét nem sikerült megnyugtatóan megoldani. Ezen az áldatlan állapoton igyekezett munkakörében változtatni. Egészen 1982-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Nyugdíjas éveit nem visszavonultságban teltek. Bár ekkor sem kapcsolódhatott be intenzívebben az igehirdetői szolgálatba, de egyéb területen fontos munkát végzett.

Részt vett a Testvéri Szó megszerkesztésében, a Keresztén Igazság című folyóirat indításában, és éveken át szerkesztette is azt. Többekkel társaságot alapított D. Ordass Lajos püspök életművének gondozására, az Ordass Lajos Baráti Kört. Hosszabb ideig ellátta a titkári teendőket. Maradandó eredményeket ért el könyvkiadói tevékenységével: D. Ordass Lajos püspök munkáinak megjelentetésével, egyéb teológiai és szépirodalmi könyvek kiadásával. Külön ki kell emelnem, hogy elkezdte D. Ordass Lajos püspök hagyatékának rendezését, és tervezte egy D. Ordass Lajos Levéltár létrehozását. 1998-ban egyre jobban elhatalmasodó betegsége akadályozta meg további munkáját.

Élete alkonyán, kórházi betegágyán 2000. december 24-ének éjjelén a „betlehem-i jászolnál” nem a kisdeddal, hanem feltámadott Urunkkal és Üdvözítőnkkel találkozott, hogy kézen fogja, s elvezesse az Atya örök országába azt, aki hűséges volt mindhalálig, és hogy néki adja az élet koronáját.

Id. Kendeh György emléke legyen áldott! Ámen.

Zászkaliczky Pál

id. Kendeh György, az OLBK titkára

Interjú id. Kendeh Györggyel

Az Ordass Lajos Baráti Kör Alapszabályának 18. c. pontjában ezt olvashatjuk: „A titkár végzi a lap- és könyvkiadás teendőit.” Kendeh György lelkesztéstvérünk a Baráti Kör megalakulásától 1998 végéig viselte ezt a tisztséget, s maximálisan végezte az ebből fakadó - önként vállalt - kötelezettségeket. Másfél hónappal elhunya után a pontosan vezetett nyilvántartások alapján megpróbáljuk áttekinteni munkásságát, s felteszünk néhány kérdést első számú segítőtársának, feleségének.

Z.P.: Mária néni! Utánanézttem, a Keresztyén Igazság Új folyama 1989 júniusában jelent meg először, s az 1998. évi nyári szám volt az utolsó, amelyben a felelős kiadóként id. Kendeh György szerepelt. Ez pontosan 38 szám. Milyen munkát jelentett kiadónak, felelős kiadónak lenni ez alatt a majdnem tíz esztendő alatt? Tudniuk kell az olvasóknak azt is, hogy az első 24 szám, tehát hat év teljes anyagának a nyomdája a keszthelyi Agrártudományi Egyetem sokszorosító üzeme volt.

K.Gyné: A válasz egyszerű. A keszthelyi nyomdából felszólalt telefonon, készen van a folyóirat. Akkor beültünk a „kis Polszkiba”, s lementünk érte, mindig ketten, mert párom nem szeretett ilyen hosszú úton egyedül autózni. A hátsó ülésre és a kis csomagtartóba éppen befért a 8-900 példány. Ám itthon várt a neheze: sokszor romlott el a házban a lift, gyalog hordtuk fel a csomagokat a II. emeletre... Eszembe jutott, hogy volt két esztendő, amikor párom nemcsak a kiadója, de a folyóirat főszerkesztője is volt, akkor egy-egy szám miatt kétszer kellett Keszthelyre mennünk, személyesen vittük le a kéziratokat, s meg kellett beszélnie a nyomdával a részleteket is.

Z.P.: Hogyan folyt a címzés, csomagolás, postai feladás? A kérdés azért is fontos, mert a 800 s néha a több példány - az éppen felhasznált papíros minőségétől függően - megközelíti vagy meg is haladja a 70 kg-ot.

K.Gyné: Gyurka bácsi gépelte a címjegyzéket, egy-egy A4-es lapra talán 24-26 cím fért el, azt ollóval kellett felválni, a folyóiratot csomagoló papíros csíkkal borítottuk, ragasztottuk, majd a címet is ráragasztottuk. Legjobb volt, ha a bélyeget is otthon ragasztottuk fel, így hamarabb ment a postai feladás... Amíg bírtuk, kis kézikocsival vittük el a postára, később gyerekeink segítségét kértük. Egy-egy szám teljes feladása általában egy heti munkánkba került.

Z.P.: S az előfizetők nyilvántartása, felszólítása?

K.Gyné: A nyilvántartást igyekeztünk pontosan vezetni. A hátralékosokat azonban párom vonakodott felszólítani. Szelfiden mondogatta: megjavulnak maguktól is!...

Z.P.: Térjünk át a könyvkiadásra. A tíz év alatt az OLBK kiadásában pontosan 30 mű jelent meg, ebből - a Baráti Kör célkitűzésének megfelelően - 6 Ordass mű, 4 Ordass fordítás. Az is kimutatható, hogy a megjelentetett művek közül Virág Jenő nagyszerű kis könyve (Dr. Luther Márton önmagáról) három, s Böröcz Sándor vorkutai életbeszámolója (Kiáltás a mélyből) szintén három kiadást ért meg. Ez harmincnégy kiadás, ugyanennyi vesződség kiadókkal, szállítással, raktározással.

A nyilvántartás szerint az OLBK által kiadott könyvek össz-darabszáma pár darab híján 60 ezer volt, s ebből a tíz év alatt 40 és félezer fogyott el... Első kérdésem: az OLBK-nak honnan volt pénze könyvkiadásra?

K.Gyné: Ordass püspök felesége sokat segített, férje műveinek, fordításainak nemcsak a teljes kiadási jogát adta át a Baráti Körnek, de az első könyvek kiadásához jelentős adományt is adott. Egy már azóta szintén elhunyt pécsi asszonytestvér évente jelentős összeggel járult hozzá a terhek hordozásához. A nálunk megfordult külföldi hittestvérek, a nemzetközi Ordass Alapítvány is támogattak. A párom fordította Newmann Hall kis könyvét („Jöjj Jézushoz”), ennek a kiadását mi fizettük, a bevétel természetesen a Baráti Köré lett. Rózse István könyvének a nyomdászamláját a Norvég Keleti Misszió fizette, Boleratzky professzor egyházjogi műveinek kiadását németországi segítség tette lehetővé.

Z.P.: Hogyan oldották meg a szállítást és a raktározást?

K.Gyné: A könyveket részben a kis Polszki fuvarozta, de fiaink is segítettek. A könyvek nagyobbik felét Gyulán nyomta a Kner nyomda Dürer üzeme. Sokat autóztunk le Gyulára a kiadás miatt, egy-egy forduló 500 km volt, de megérte, kapcsolatunk velük nagyon szívélyes volt, szépen is dolgoztak. Többfelé raktározunk: a kelenföldi gyülekezet Ordass szobájában, a templom padlásszobájában, az angyalföldi templom sekrestyéjében, de nagyon sok könyv volt a lakásunkban is, sarkokban, szekrények tetején, az előszobában mennyezetig felrakva. Vejük sokszor csóválta a fejét: „Gyurka-papa, nem félsz, hogy leszakad alattuk a padló?”

Z.P.: S hogyan ment a terjesztés, hiszen nem elég a könyvet kiadni, el is kell adni!

K.Gyné: Az első két könyvből - 1989-ben - 5-8 db-os csomagokat készítettünk, s azt - mintegy reklámként is - minden gyülekezetnek elküldtük. Felbontatlanul mindössze egy lelkész küldte vissza, s a legtöbben ki is fizették. Kevesebb volt akkor még az egyházi kiadvány, mint manapság, kelendőbbek is voltak a könyveink. Karácsony előtt nem egyszer napi 10-12 csomagot kötöztünk össze, kis kerekcsinakkal kétszer is meg kellett járni a postát, s ahogyan a párom gyengült, ebből a teherből egyre több került rám. De csináltuk, mert vállaltuk, mindkettőnk szívügye is volt a könyvek terjesztése.

Z.P.: „Légy az Isten postása, - hallottam egyszer egy igehirdetésben, - vidd tovább a jó hírt, az evangéliumot!” Tapasztaltam, hogy Gyurka bácsi többszörösen is az volt, az Úristen postása. Többször találkoztam vele, amikor budapesti gyülekezetekbe hordta szét a könyveket, vagy valahányszor határon túli magyar gyülekezetekbe indultunk, mindig felpakolt bennünket is ajándékkönyvekkel. Hálások vagyunk munkásságáért, s áldjuk érte Urunkat. Mária néninek is köszönjük hűség és fáradthatatlan segítő szolgálatát. Köszönöm a beszélgetést.

id. Magassy Sándor

A püspöki tiszt legitimitása és apostolisága

*Pöspökiktatás az újonnan megalakult Nyugati (Dunántúli) Egyházkerületben
(Folytatás)*

Összefüggések

A Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület püspökiktatásával kapcsolatos aggályok egyháztörténeti összefüggésbe kerültek akkor, amikor Harmati püspök a Niceai Zsinat határozatának másfél évezreden át töretlenül érvényesülő hazai és nemzetközi gyakorlatát említve megállapította, hogy a győri püspökiktatás liturgiája egy ősi rendet változtatott meg¹.

(1) A Niceai Zsinat (325) vitáinak homlokterében két kérdéskör, egyrészt Jézus istenségének megítélése, másrészt az egyes gyülekezeteken belüli hierarchia kialakításának kérdése állt. A dogmatikai problémát, az ún. „ariánus tévelygést” ezúttal nem érintve, azt a küzdelmet emelem ki, amely az első néhány évszázadban gyakorolt „karizmatikus gyülekezetvezetés” fokozatos átalakulásával járt, és a „monarchikus episzkopátus” megerősödéséhez vezetett. Ez a hosszú és önmagában is bonyolult folyamat jelenik meg azokban a zsinati határozatokban, melyek közül az *első három* néhány egyházi központot - Rómát, Antiochiát és Alexandriát - a többi egyház fölé emelt; a *második husz* kánonba foglalta a papok kinevezését és az etrenek, illetve hittagadók visszafogadását; a *harmadik* pedig, jelesül a 4. kánon kimondta, hogy a püspökszentelésnél a lehetőség szerint jelen kell lennie a tartomány összes - de legalább három - püspökének, és részt kell vennie a püspökszentelés szertartásában².

A püspököt - vagyis a helyi egyház vezetőjét - a gyülekezet egész klérusa - azaz a papok, presbiterek és diakónusok rendje, - a helybeli nép és az egyháztartományak a válaszásra megjelent püspökei választották. A választást az egyháztartomány vezető püspöke, a metropolita megerősítette, és felszentelte az új püspököt az egyháztartomány püspökeivel együtt³. Világos tehát, hogy a zsinati határozatokban szereplő „püspök” az egyes gyülekezetek vezetőit jelentették, kiktől már kezdtek megkülönböztetni az egyes egyháztartományok vezetőit, metropolitáit. Más szóval: Niceában a lelkészek ordinálását, illetve hivatali iktatását szabályozták, s nem a mai értelemben vett püspökiktatásról rendelkeztek. A szentelésnek és iktatásnak ebben a sok tekintetben egybefonódó aktusában meghatározó szerepet kapott az avató püspök, illetve metropolita vagy közvetlen megbízottjának személye, aki kézzrátéttel biztosította az apostoli rend folyamatosságát, az ún. „apostoli szukceszsió”⁴.

¹ Harmati püspök D-128/2000. sz. körlevele

² Szántó K.: A katolikus egyház története, (Budapest, é.n. /1983./), I. 150-152. 155. 159. 179. 198. 201. 216. 241. - Artner E.: Ökeresztyén egyház- és dogmatörténet (Budapest, 1946.), 329-333. - H. Küng: Was ist Kirche, (Gütersloh, 1980.), 167-174.

³ Szántó K. idézi Socrates IV. századból való Egyháztörténetét a III.157. lapon.

⁴ Szántó K. idézi Hippolytus 216 körül írt művét a III. 84. lapon.

A későbbi évszázadokban rendkívüli jelentőséget kapott az a körülmény, hogy kinek van hatalma, illetve jogosultsága „hivatalba iktatni” egyházi személyeket. Egyrészt a keleti és a nyugati kereszténység közötti feszültség növekedésének, s végül a nagy egyházszakadásnak is egyik fontos eleme volt az „investitúra-harc”, másrészt az állam és egyház között is növelte a feszültséget és fokozta a szembenállást, nem kevés lelki gondot is okozva. Elég itt csak utalni IV. Henrik német-római császár és VII. Gergely pápa között lefolyt hatalmi küzdelemre, mely a pápa győzelmével ért véget.⁵

A reformáció szakított a több mint egy évezreden át kialakult installációs gyakorlattal.

A szakítás nem ment könnyen és nem ment egyszerre. Nem szokott szerepelni ebben az összefüggésben az Ágostai Hitvallás (1530) és a Schmalkaldeni Cikkek (1537). Pedig nem véletlen, s nem Melanchthon „békülékenységevel” magyarázható csupán, hogy 1530-ban a Hitvallásnak mind a 28 cikkelye azt kívánja bizonyítani, hogy tanításunk és hitéletünk nem tér el a bibliai kijelentéstől és az apostoli hagyománytól, illetve ahol eltér, ott nem újításról, hanem a régihez való visszatérésről van szó. A lutheri reformáció felelős vezetői ekkor még nem adták fel a reményt a pápaság radikális megújulását illetően, s ezért nem alakítottak új püspöki szervezetet. Még 1537-ben sem vezett el minden remény, bár Luther már érzékeltette a Schmalkaldeni Cikkek előszavában, hogy a reformáció híveinek végleges kiátkozása a küszöbön álló zsinaton meg fog történni.⁶

(2) Ami a „wittenbergi gyakorlatot” illeti, fokozott figyelmet érdemel, hogy Bugenhagen Jánost - Luther Mártonnak 1522-től közvetlen munkatársát, Wittenberg városplébánosát, egyetemi tanárt és a teológia doktorát - éppen 1537-ben és éppen Luther nyomtatékos kérése alapján avatták (szentelték) fel „generalis superintendenssé”. A különleges szervezési karizmával megáldott Bugenhagen az általában Észak-Németországban (Pomerania, Brandenburg, Braunschweig, Frizland, Hamburg és környéke, Alsó-Szászország) végzett munkáját követően meghívást kapott Dániába, ahol III. Keresztély király megfosztotta hivatalától és vagyonától a dán egyház Róma mellett kitaró valamennyi püspökét, és Wittenbergből kért segítséget az új egyházszervezet létrehozására. Bugenhagen vállalta a feladatot. Az ország valamennyi egyházkerülete számára püspököt iktatott be, és még a dán királyi párt is megkoronázta Koppenhágában.⁷

⁵ Mika S.: A hűbériség és a kereszties hadjáratok kora, (Budapest, é.n.), 82-96. - Szántó K.: A katolikus egyház története (Budapest, é.n. /1983./), I. 361-379.; ill. III. 355-360. Dokumentumok VII. Gergely reformtörvényeiről és az investitúra-harcban szerzett győzelméről. - Gergely J.: A pápaság története, (Budapest, 1982.), 91-108.

⁶ Az Ágostai Hitvallás I. főrésze (I-XXI. cikkek) úgy tárja fel a reformáció tanítását, mint amely alapjaiban egyezik a helyesen értett „katolikus gyakorlattal”; a II. főrész (XXII-XXVIII. cikkek) pedig „a megszüntetett visszaélésekről” szólnak; az 1537-ben készült Schmalkaldeni Cikkek Előszavát Luther 1538-ban írta meg. Vö. Az Evangélikus Egyház Hitvallási Iratai, (Budapest, 1957.), I. 16-64.; ill. II. 7-11.

⁷ Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche (I-XXII. Leipzig, 1896-1909.) III. 525-532., küll. 529-530. - R. Friedenthal: Luther élete és kora, (Budapest, 1973.), 396-397.

(3) A magyarországi reformáció helyzete a XVI. században a mohácsi csatavesztést (1526), majd az ország három részre szakadását (1541) követően olyan sajátosan alakult, hogy még a wittenbergi hatások közvetlen átvételére sem volt módja a hazai reformációnak, nemhogy a „niceai határozatok” érvényesítésére vállalkozhatott volna. Külön kérdés, hogy miért éppen egy 1707-ben tartott zsinat kerül a bizonyítás homlokterébe, s miért vész homályba a reformáció közel két évszázados történelme⁸.

Témánk keretei között maradvra arra figyelünk, hogy van-e történeti alapja annak a megállapításnak, miszerint (a) csak püspök iktathat hivatalába püspököt, (b) a IV. században megtartott Niceai Zsinat eme határozatát átvette a hazai és a nemzetközi reformáció, és hogy (c) ettől a gyakorlattól csak az üldöztetés kivételes eseteiben tértek el⁹.

Az egyszerűség és áttekinthetőség érdekében előre bocsátom vizsgálódásaim végeredményét. E szerint a Dunántúli Egyházkerületben - illetve annak elődjében - a püspökiktatás általában közgyűlés keretében, közgyűlési meghatalmazás alapján történt, és az iktatást a leggyakrabban az egyházkerületi tisztségviselői (esperesei, lelkészei) végezték. A kivételek közé tartoznak azok a gyűlések, amelyeken másik egyházkerület püspöke kapott meghatározó szerepet, s ez a tendencia is csak a XIX. század végétől érvényesült.

(a) Az első korszakból (1522-1673) 9 püspökről van adatunk. Sztáray Mihály 1553-ban már bizonyosan „episzkoposza” volt Dél-Dunántúl reformált gyűlekezeteinek. Mint ferences szerzetes Padovában tanult, majd részt vett a mohácsi csatában. Laskó predikátoraként nemcsak Baranyát, hanem a Szerémséget is a lutheri reformációhoz térítette. Huszár Gál még Északnyugat-Dunántúlról is hozzá irányította a lelkesi ordinációra kiszemeltek. Laskóról Pápara költözésének részletes körülményeit nem ismerem. Arról sincs közvetlen adatom, hogy Pápan folytatta volna püspöki tevékenységét¹⁰. Az azonban feltűnő, hogy a hagyományosan első dunántúli evangélikus püspökként említett Szegedi Máté sárvári prédikátor neve Sztáray Mihály halála (1575) utáni időpontra datálva jelenik meg a püspöki listákon¹¹. Figyelmet érdemel, hogy az első és a második dunántúli püspök között folyamatosságot állapíthatunk meg, míg viszont a reformáció igazolt kezdete és az első püspök tiszt-

⁸ Harmati püspök D-128/2000. sz. körlevele.

⁹ Harmati püspök D-128/2000. sz. körlevele és D-147/2000. sz. levele.

¹⁰ Zsilinszky M.: A magyarhoni protestáns egyház története, (Budapest, 1907.), 53-54. - Payr S.: A Dunántúli evangélikus egyházkerület története, (Sopron, 1924.), 609-612. - Thury E.: A Dunántúli református egyházkerület története, (Pápa, 1908.), 23. 28-29. - Zoványi J.: Egyháztörténeti Lexikon, (Budapest, 1977.), 616. - Zoványi J.: A reformáció Magyarországon 1565-ig, (h.n., é.n.), 243-275. - Botta I.: Melius Péter ifjúsága, (Budapest, 1978.), 79. 83. (passim). Botta I.: Huszár Gál élete, művei és kora, (Budapest, 1991.), 61. 64-65. (passim). - Magassy S.: Onomasztikon. Evangélikus Egyháztörténeti Névtár, 1522-1990. (kézirat), személyi kartotékok.

¹¹ Payr S.: A Dunántúli evangélikus egyházkerület története, 614-636. - Zsilinszky M.: A magyarhoni protestáns egyház története, 248. - Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok.

ségvállalás között mintegy 30 év - egy teljes emberöltő - telt el. Fontos mozzanat az is, hogy az egyházkerület harmadik püspöke - (Beythe István - az 1591-ben tartott „Csepregi kollokviumon” látványosan és véglegesen szakított a lutheri reformációval, és a kálvini reformáció élharcosává vált. Ennek ellenére az egyházkerület nem választott új püspököt, hanem Beythe haláláig (1612) a kerület négy „főszéniora” látta el a püspöki feladatokat is.

Ettől a gyakorlattól Kis Bertalan (1625) és Szenczi Fekete István választásánál és iktatásánál (1669) tértek el, amikor „idegen kerületből” - a Felvidékről - hívtak püspöki vendéget. Kis Bertalan iktatásakor Brunswick Tóbiás szeredi püspök, Szenczi Fekete István iktatásakor pedig Tarnóczy Márton - a Bajmóci egyházkerület püspöke - játszott kiemelkedő szerepet. Ebben az utóbbi esetben Tarnóczy Márton a kerületi közgyűlés felkért elnöke is volt, mellyel kapcsolatban az adatközlő megjegyezte, hogy „a mi mai egyházalkotmányunk szerint már lehetetlen volna” ezt a választási és iktatási eljárást alkalmazni. Érdemes számba venni azt is, hogy az 1669-es iktatási ünnepélyen a résztvevők a püspöki eskü elmondása közben a Te Deumot énekelték¹².

(b) Az „*artikuláris korszakot*” (1673-1783) alig lehet évszámok közé szorítani. Mindezenre azt szeretném érzékeltetni, hogy a hazai reformáció teljes megsemmisítésére való törekvés a Wesselényi nádor vezetésével szervezkedő ellenállási mozgalom leleplezése és a vezetők kivégzése (1671) után az ún. „gyászévűzetségben” (1671-1681), majd a látszólagos engedményeket hozó soproni országgyűlés „artikuláris törvénye”, illetve annak magyarázatai (1691) után az elnyomás módszeresen, folyamatosan és félelmetes következetességgel érvényesült¹³. A Felvidék mellett a Dunántúli egyházkerület szenvedte el a legnagyobb veszteséget III. Károly (1711-1740) és Mária Terézia (1740-1780) uralkodása idején. Már 1681 után a Répce melléke (Nemeskér és Nemescsó), 1712 táján a Rábaköz (Vadosfa), 1732-ben pedig Kemesnalja (Nemesdömölk) gyülekezeteiben szűnt meg a nyilvános vallásgyakorlat, s szorult vissza a kijelölt néhány helységbe. A módszeres visszaszorítás eszköze volt a „Carolina Resolutio Secunda” (1734), amely az egész Kárpát-medencére vonatkozólag négy evangélikus egyházkerületet engedélyezett¹⁴.

¹² Payr S.: A Dunántúli evangélikus egyházkerület története, 636-691. - Payr S.: Szenczi Fekete István, a hiteleshagyott püspök, (Sopron, 1918.), 24-37. Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok.

¹³ Mályusz E.: A Türelmi Rendelet, (Budapest, 1939.), 3-124. - Magassy S.: Az 1681. évi soproni országgyűlés és az „artikuláris korszak”. Lelkipásztor 1981. 281-289. és 348-355.

¹⁴ Nincs alapja a D-128/2000. sz. körlevél Rózsahegyzi Zsinatra (1707) történő utalásának. A zsinaton a szétszilált felvidéki egyházkerületeket szervezték újjá, illetve a pietizmus tanításával foglalkoztak. Nem kaptak meghívást a Dunántúl és Erdély egyházkerületei. A zsinat határozatait az 1712-1715 között tartott országgyűlés megsemmisítette. - Zoványi Lexikona, 109-110. 516. - Csecsetka S.: Egyházjogtan, (Pozsony, 1888.), I. 131-139. - Mikler K.: Evangélikus Egyházjog, (Budapest, 1906.), I. 32-61. - Figyelmet érdemel a Zsolnai Zsinat (1610), mely „az 1608. évi koronázás előtti ama törvénycikk alapján ült össze, amely kimondotta, hogy mindegyik vallásfelekezetenek saját előljárói legyenek, vagyis a prot. egyházak ne függjenek a kat. főpapoktól” (Zoványi Lexikona, 712.).

Különösen feltűnő, hogy a Dunántúli Egyházkerületben csak 1736-ban választottak püspököt Serpilius Sámuel soproni lelkész személyében a Téten tartott kerületi ülésen. Ám ő nem foglalhatta el hivatalát, mert Pilgram János Zsigmond, a soproniak primárius-lelkésze tiltakozott ellene. A kerület küldöttei nem indítottak újabb választási fordulót, így a Szenczi Fekete István hitehagyása következtében üresen maradt püspöki szék egészen addig betöltetlen maradt, amíg Mária Terézia meg nem fenyegette a kerületet, hogy elveszíti önállóságát, ha nem állít felelős egyházi vezetőt a kerület élére. Így aztán - mintegy 70 esztendő elteltével a tétí gyűlésen második helyezett Tóth Sipkovits Jánost Vadosfán - Sartorius Szabó János nemescsói lelkész találó megjegyzése szerint „nem az canonok szerint” - iktatták hivatalba (1742). A kerület 1734-1783 között ugyan 9 püspököt választott, de csak 7 beiktatása történt meg, mivel az érintett személyek és gyülekezetek a püspöki tisztet túlságosan veszedelmesnek találták. A püspökök iktatása ilyen körülmények között természetesen csak a legszűkebb körben és a legegyszerűbb módon valósult meg¹⁵.

(c) A *harmadik korszakban* (1786-1952) 8 püspökválasztásra került sor. Folytatódott a korábbi gyakorlat, mely szerint a püspököt a kerületi gyűlésen, a végszavazást követően a kerület által megbízott lelkészek, esperesek iktatták. Ezt a sort Haubner Máté zárja, akit Borbély József esperes iktatott hivatalába a Győrött, 1846. október 6-án tartott közgyűlés keretében¹⁶. Utódát, Karsay Sándort az 1866. november 28-29-i győri egyházkerületi közgyűlés másodnapján iktatta hivatalába a távozó Haubner Máté, aki az iktatás alkalmán „tette le tisztét”¹⁷. Karsay öregségére és megrokkant egészségére hivatkozva hátrította el az utóda iktatására vonatkozó felkérést. Ezért aztán Szentmártoni Radó Kálmán, a kerület felügyelője Baltik Frigyes, a Dunán-inneni Egyházkerület püspökét kérte fel a megválasztott Gyurátz Ferenc iktatására (1895. december 10., Győr)¹⁸. Kapi Bélát 1916. december 11-én iktatta hivatalába Szombathelyen Scholz Gusztáv bányakerületi püspök. Figyelmet érdemelnek az előzmények. Berzsényi Jenő kerületi felügyelő mind a püspökváltás időszakának gyakorlati problémái megoldásában, mind az új püspök megválasztását és iktatását előkészítő munkálatokban jelentős szerepet vállalt. Felkérte például Gyurátzot utó-

¹⁵ Payr S.: Egyháztörténeti Emlékek, (Sopron, 1910.), 332. - Payr S.: Magyar pietisták a XVIII. században, (Budapest, 1898.), 32. - Kovács G.: A győri evangélikus egyházközség története 1520-1785., (Győr, 1999.), 235-245. - Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok. - Payr S.: a Nemeskéri artikulás gyülekezet története (Sopron, 1932.) c. kitérő könyvének 101. lapján azt írja, hogy 1746-ban Periaký József azért lett püspök, mivel Torkos András visszalépett és szavazatait Perlakynak ajánlotta fel. Ez azonban nem volt lehetséges, mivel Torkos András 1737. június 17-én elhunyt.

¹⁶ Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok. - A Dunántúli Egyházkerület 1846. augusztus 6-án, majd október 6-án Győrött tartott közgyűléseinek jegyzőkönyve; Evangélikus Országos Levéltár, Budapest. - Protestáns Egyházi és Iskolai lap, 1846. 792. és 1003.

¹⁷ Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok. - A Dunántúli egyházkerület 1866. november 28-29-i Győrött tartott közgyűlésének jegyzőkönyve; Evangélikus Országos Levéltár, Budapest.

¹⁸ Payr S.: Gyurátz Ferenc életrajza, (Sopron, 1931.), 183-191. - Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok. - A Dunántúli egyházkerület 1895. december 10-i közgyűlésének jegyzőkönyve; Evangélikus Országos Levéltár, Budapest.

da iktatására. Érdekes, hogy Gyurátz a felkérést nem a kézenfekvő és igaz „egészségi állapot megromlására” hivatkozással hátrította el, hanem elvi indoklást adott: nem tartja helyesnek, hogy már nyugalomba vonult püspök végezzen el egy ilyen fontos közegyházi szolgálatot¹⁹. A kerület utolsó püspökét, Túróczy Zoltánt 1948. december 16-án iktatta hivatalába Győrött Szabó József dunáninenni püspök²⁰.

Kísértések

A kísértések az egyháztörténetem folyamán leginkább három területen jelentkeztek.

(1) Az első már a Niceai zsinat néhány határozatában is megfigyelhető. A püspöki tiszt „apostolisága” kettős torzulást szenvedett. A páli megnyilatkozás, mely szerint Timótheus „az apostol kezeinek rátétele által” nyerte el a Krisztus evangéliuma hirdetésének, egyáltalán a püspöki tisztnek mandátumát²¹, egyre inkább olyan értelmet kapott, mely szerint az „apostoliságot” az apostol személye garantálja. A másik torzulást az értelmezés helytelen alkalmazása okozta. A „püspökség” ugyanis mást jelentett az Újszövetség és az ősegyház kialakulása korában, mint a későbbi évszázadokban: „püspöknek” a IV. századig leginkább a helyi gyülekezet vezetőjét nevezték, akiből csak később lett egy nagyobb terület egyházi előjárója, majd még később érsek, metropolita, pátriárka, pápa.

A kérdésnek azonban elvi gyökerei vannak. Így válik kulcsfontosságúvá az atyák Erdődön megalkotott zsinati hitvallása (1545), mely szerint „arra a kérdésre, hogy »miért távoztunk el a püspökök sorrendi utódságától?«, ezt feleljük: »Isten parancsából«. A mi elleneink azzal rágalmaznak minket, hogy mi a püspökök sorrendi utódságát (ordinaria successio) odahagytuk. Mi ezt nem az Isten parancsa nélkül tettük. Mert valahányszor az evangélium fénye a sorrendi utódságnál kioltatik, szükség, hogy másat keressünk, amint mondva van: »ha valaki más evangéliomot tanít, átkozott legyen«. Azért Istent hívjuk bizonyosságul, hogy mi a püspököket örömmel akarnók hallgatni és nékiek engedelmeskedni, csak el ne térnének az evangéliomtól; de midőn mind a tiszta tudományt megvetették, mind a sakramentumok tanát és törvényszerű kiszolgáltatását megszenteltségtelenítették, inkább kell engedelmeskednünk az Istennek, mint az embereknek. Azért is kárhozzátjuk mindazokat, akik az egyházat a püspökök sorrendi utódságához kötik, mint-ha ők az evangéliom többi szolgájánál isteni jog szerint elébbvalók volnának és mintha az egyház emberi intézmény volna. Kárhozzátjuk azokat is, akik azt mondják, hogy azoknál, akiknek sorrendi jogutódsággal kormányzó püspökeik nincsenek, sem felavatás, sem lelkészség, sem semmi egyházszervezet nem volna, mert az egyház nincs bizonyos helyhez, vagy személyek utódságához kötve, amint Krisztus

¹⁹ Payr S.: Gyurátz Ferenc életrajza, 303-307. - Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok. - Harangszó, 1916. 33. 34. 37. és 40. sz.

²⁰ A Dunántúli egyházkerület 1948. december 16-án tartott kézgyűlésének jegyzőkönyve; Evangélikus Országos Levéltár, Budapest. - Új Harangszó, 1948. 47. sz. - Evangélikus Élet, 1949. 1. sz. - Magassy S.: Onomasztikon, személyi kartotékok.

²¹ 2 Tim 1,6: „Ezért emlékeztetlek téged, hogy gerjeszd fel az Isten kegyelmi ajándékát, amely kezeim rád tétele által van benned”.

világosan mondja: »Imé itt vagy amott vagyon a Krisztus, ne higgyétek!« És midőn Lukácsnál mondja, hogy: »Az Isten országa nem jó úgy el, hogy azt megtudnátok«, - hanem az Isten országa csak az Isten igéjéhez van kötötve²². Nem a személy, hanem Isten Igéje, az evangélium kapcsol össze bennünket Krisztussal és az apostolokkal.

(2) Vissza kell térnem a püspöki tiszt azon sajátos értelmezésére, mely szerint az „egyrészt megjelenítője a pásztori hivatal Jézus Krisztus szerinti törődésének és odaadásának, másrészt kifejezője az egyház katolicitásának és univerzalitásának”²³. Az értelmezésnél az okoz gondot, hogy a „katolicitás” és az „univerzalitás” azonos módon az „egyetemességet, teljességet” jelenti. A duplázás pongyolását egyetlen egyházi vezető sem engedheti meg magának, különösen akkor nem, amikor lépten-nyomon szembesülni vagyunk kénytelenek a katolicizmus kizárólagossági igényével, melyben a „katolikus” a Rómával való azonosulást jelenti. Éppen ezért a megnyilatkozásnak nemcsak a ridegségét, hanem az önfeladó hamis ökumenicitását is szóvá kell tennünk.

(3) Ha egyéni érdek vagy szűklátókörű egyházpolitikai megfontolás alapján fogalmazódik meg a győri püspöktanítás liturgikus rendjének kritikája, akkor megtapasztalhatjuk, hogy a valóság fellázad a prekonceptiók ellen, és összetöri a hatalmi illúziókat²⁴.

Tanulságok

(1) Nem a történelem kényszere következtében, hanem döntően fontos hitbeli és teológiai alapon szakította meg a lutheri reformáció a személyekben átöröklődő apostoliságot (a „successio apostolica”-t) a püspöki - és egyáltalán az egyházi - szolgálatban.

(2) A Dunántúli Egyházkerületben - két kivételtől eltekintve - a XIX/XX. század fordulójáig a kerület lelkészei, illetve esperesei iktatták a püspököket. Nem merült fel az a kérdés, hogy az installáció legitimitásához hozzá tartozik-e más püspök jelenléte vagy szolgálatvállalása.

(3) Az iktatás jogi aktusa és istentiszteleti tartalma minden esetben elválaszthatatlanul kapcsolódott egymáshoz. Ebben az úrvacsorának, az eskütételnek,

²² A zsinat XI. cikke: „Miért távoztunk el a püspökök sorrendi utódságától? Isten parancsából”. Idézi Kiss Á.: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései, (Budapest, 1881.), 13-14. - Megjegyzendő, hogy a zsinat még egyértelműen a lutheri tanítás alapján fogalmazza meg mondanivalóját (vö. Zoványi Lexikona, 179.); s csak a XIX/XX. század fordulóján divatos „pánhelvét” irányzat hatására torzult a cím a kizárólagosságot tükröző megfogalmazásba. Ennek az irányzatnak másik kiváló képviselője volt Thury Etele is, aki-nél Dévai Máttyás, Sztáray Mihály, vagy Huszár Gál a reformáció „kalvini értelmét” követte (vö. i.m. 34.).

²³ Sturm püspök 7015/00 ap. sz. levele.

²⁴ Harmati püspök D-128/2000. sz. körlevele és D-147/2000. sz. levele

az egyes áldások elmondásának, illetve a Te Deum vagy a Confirma eléneklésének meghatározó volt a szerepe.

(4) A 2000. szeptember 23-án tartott győri püspökiktatás minden részletében megfelelt az érvényes törvényeinknek, ugyanakkor belesimult a mintegy négy évszázadon át töretlenül gyakorolt hagyományba, melynek teológiai alapjait az Erdődi Zsinat (1545) határozta meg.²⁵

(5) Nem egy bizonyos részleteiben „szokatlan”, illetve „rendhagyó” püspökiktatás zajlott le rendkívül nagy érdeklődés mellett a győri Öregtemplomban. Egy történelmi fordulóponthoz értünk 2000. szeptember 23-án: Megtörtént ugyanis „egyházunk Istentől való rehabilitációja”²⁶, még hozzá abban, hogy a választás és az iktatás a legapróbb részletekig menően megfelelt a jelenleg érvényes - és egy új egyházkerület megalakulására is tekintő - törvényes rendünknek, már az iktatás rendjében érvényesítette a feledésbe merült lutheri tanítást, és visszaállította az évszázados dunántúli hagyományt.

A kezdet biztató. Reméljük, hogy Isten megáldja a folytatást is. Könyörgünk érte.

Scholz László

Epifánia

Honnan? A múltó mélységből jövök.
Hová? Ahol a fényesség örök.
Így kellene, így kell látnom utam,
Segíts, vakot, hogy így legyen, Uram!

²⁵ Még a pártállami diktatúra idején megfogalmazott törvényeinkben is szerepelnek az alábbiak: „Az egyházkerületi közgyűlés... örködik az egyházi élet felett ... A gyülekezeti presbitériumok által megválasztott püspököt és egyházkerületi felügyelőt hivatalába beiktatja”. (Egyházi Törvények, Budapest, 1967./, II. tv. 86.§. a) és b) pontja; a kiemelt szöveg ismétlődik a 93.§-ban is). A „közgyűlés iktat” kitételben tükröződik a hagyományos tanítás az egyház (vö. Zsolnai Zsinat), az egyházkerület, az egyházmegye, illetve a gyülekezet közgyűlésének legfelső irányító és ellenőrző szerepéről, más szóval a szuverenitásáról.

²⁶ Ittész püspök ad 112/2000. sz. levele.

Cserháti Péter

Hozzászólás

a Dunántúli Egyházkerület feltámadásának témájához

Érdeklődéssel olvastam a Keresztyén Igazság új folyamának 48. (2000. téli) számában dr. Boleratzky Lóránd „A Dunántúli Egyházkerület feltámadása” című tanulmányát. A cikk nagy részének tartalmával egyetértve szeretnék az utolsó években történetek leírásához hozzászólni.

Mivel a szerző főszövegében csak az 1991-97 között ülésező zsinatról ír, egyik közlése félreérthető: a rendelkezésekre álló jegyzőkönyvek szerint a XXVI. (és XXVII.) ülészakon olyan területi beosztást¹ fogadtak el, amely nem 5, hanem 6 egyházmegyét (a Tolna-Baranyai-t is) sorolt a Dunántúli Egyházkerülethez (ekkor még Dunáninnyi és Alföldi volt a másik két kerület neve).

Bár a lábjegyzetekben 1998., 1999. és 2000. évi jogszabály módosításokról is olvashatunk, nem derül ki, hogy azokat már az 1998-2001. között ülésező zsinat alkotta meg. Ezért a tanulmány vége nem ad világos képet arról, melyik testület kívánta „a Dunántúl területi és szellemi egységét visszaállítani”, és melyiknek „nem volt kiforrott álláspontja”... „az egyes kerületekhez tartozó egyházmegyék összetételében”.

Véleményem szerint a három kerület megalakításának előkészítése nem ért véget 1997-ben az akkori zsinat döntésével. Egyházi lapjainkban olyan írások² jelentek meg, amelyekben egyes vezetők vitatták a döntést helyességét, sőt dr. Harmati Béla meg is fogalmazta: „...a zsinat végére érve... elmondhatjuk, hogy... sajnos olyan törvény is van, amit nemigen lehet használni a jelenlegi formájában... az a véleményem, hogy... egyházunknak nincs szüksége három vagy több püspökségre... kijelentem, hogy ezen struktúra kiépítésében nem kívánok részt venni.”³

A helyzet paradoxona abban mutatkozott, hogy az 1997. évi XI. Törvény 3. §-a⁴ épp az országos elnökség feladatául szabta (bár kissé bizonytalan módon) az új egyházi szervezet bevezetésének előkészítését. Az Országos Presbitérium 1997. december 2-án kiküldött ugyan egy bizottságot e kérdések megvizsgálására, amely tudomásom szerint 1998 végéig és később sem élt javaslatlalt a zsinat felé.

A nyílt elvetés és a kivárás ilyen jelei egyértelműen utaltak a „visszarendeződé” veszélyére. Ezt felismerve látszott szükségesnek olyan fórum megteremtése, amely lehetőséget biztosít „az új egyházi törvények teremtette megváltozott helyzetre való felkészüléshez”⁵.

¹ Magyarországi Evangélikus Egyház Törvényei 1997., 1. Melléklet, 119-120. o.

² Kinczler Irén: Interjú dr. Harmati Béla püspökkel. Lelkipásztor 1997. 10. 384-387. o.

Harmati Béla: Zsinat után – zsinat előtt, Lelkipásztor 1998. 1. 27-30. o.

Krähling Dániel: Zsinatoltunk..., Evangélikus Élet 1998. június 14. 4. o.

³ Evangélikus Élet. 1997. június. 1. 3. o.

⁴ Magyarországi Evangélikus Egyház Törvényei 1997., 117. o.

⁵ Zászkaliczky Pál ifj.: Beköszöntő írás. 2001. felé 1. 1-2. o.

Az új zsinat indulását nemcsak a restauráció fenyegetése, hanem az is terhelte, hogy a valóban nagy munkát végző előző jogalkotó testület néhány kérdést nem (vagy nem pontosan) szabályozott: választások az átmeneti időszakban, területi és személyi jogfolytonosság kérdése az új kerületek tekintetében, az átalakulás és az általános tisztújítás technikája, menetrendje stb. Az alakuló és az első két ülésszakon is elsősorban épp ezek a problémák akadályozták az előrehaladást (pl. dr. Sólyom Jenő mandátumának kérdése).

Ezért a zsinat 1. sz. (jogi, egyházalkotmányi és egyházszervezeti) bizottsága csak az 1998. szeptember 25-27-i, 3. ülészakra készíthette elő általános vitára azt az anyagát, amellyel egyértelmű állásfoglalást kívánt elérni az átalakulás kérdésében. A nyári hónapok során mindkét püspök hozzászólt a kiküldött vitaanyaghoz, ezekből (is) igyekezett a bizottság konkrét alternatívákat megfogalmazni. Dr. Harmati Béla levele⁶ tartalmazta azt a javaslatot, hogy a Dunántúli Egyházkerület (a levélben feltehetően elírásból –megyének nevezve) mellett csak egy összevont Dunai-Tiszai Egyházkerület jöjjön létre.

Alapos vita (29 hozzászólás) után a 71 jelenlévő zsinati tag közül végül csak 23 támogatta, hogy egyházunkat továbbra is (ismét) két kerületre tagolják. Ez azt jelentette, hogy a háromkerületes szervezet maradt a hatályos. Ugyanakkor a zsinat úgy szavazott (csak 28-an támogatták), hogy nem kívánja elővenni a háromszintes (gyülekezet – szuperintendenciák – országos egyház) modellt sem.

Hasonlóan döntés született a jogfolytonosság kérdésében is. 54 jelenlévőből csak 14 szavazott rá, ezért elvetették, hogy a zsinat elismerje a püspökök jogutódlását valamelyik új kerületben. Ugyanakkor elfogadták dr. Sólyom Jenő javaslatát, és különleges helyzetükre tekintettel – mivel egykor élethossziglan választották őket – lehetővé kívánták tenni, hogy a két szolgáló püspök indulhasson a 2000. évi választásokon. E célból felmentést adtak volna a választhatóságukat kizáró életkori megkötöttség⁷ alól – erre 45 fő szavazott az 54-ből igennel.

Végül a szeptember 27-i ülésnapon a zsinat általános vitában elfogadta az átmeneti törvény végrehajtásának menetrendjét, többé-kevésbé abban a formában, ahogy az 2000-ben valóban működött.

Véleményem szerint ez volt az a döntéssorozat, amelyben véglegesen eldőlt, hogy megvalósulhat a háromkerületes struktúra (és így a Dunántúli Egyházkerület valóban újjászülehet). Ugyanakkor a zsinat – két másik indítvány visszavonása, illetve egy elvetése után – elfogadta és törvénybe iktatta Labossa László és Abaffy Zoltán küldötték javaslatát, s így jelentősen átalakította a három kerület térképét. A Dunántúlitól a korábban Alföldinek nevezett új Déli Egyházkerülethez csatolta a Tolna-Baranyai Egyházmegyét (így maradt Dunántúlon csak öt!), és ismét szétválasztotta a fővárost, valamint Pest megyét: a Budai és az Észak-Pesti Egyházmegyét az új Északi (volt Dunáninnen) Egyházkerületben hagyta, a Pesti és a Dél-Pesti

⁶ D. dr. Harmati Béla levele a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata tagjainak, az Országos Presbitérium és a Déli Egyházkerület Presbitériuma Tagjainak és az Egyházmegyék Elnökségének. D-99/98, 1998. augusztus 14.

⁷ Magyarországi Evangélikus Egyház Törvényei 1997., VII. Törvény, 50. §. 78. o.

Egyházmegyéket áthelyezte a Déli Egyházkerületbe. A Hajdú-Szabolcsi Egyházmegyét viszont az új Északi Kerületbe osztották.

Akkor úgy láttam, hogy két egyházmegye volt elsősorban, amelynek küldöttei a vitában még a kétkerületes modellt támogatták, s épp a területi beosztás megváltoztatása után nem akadályozták többé meg, hogy megmaradhasson, illetve megvalósulhasson a strukturális átalakulás lényege.

A Tolna-Baranyai küldöttek nem kívántak egy (akkor még csak lehetséges) távoli és nehezebben elérhető püspöki székhely (Győr) alá tartozni – ez volt az az egyházmegye, ahol korábban a presbitérium határozatban emelt vétót az előző zsinat döntése ellen. Kelet-Békés képviselői is azt fejezték ki, hogy ez a beosztás elfogadhatóbb számukra, mert lehetővé teszi, hogy az új Déli Egyházkerület székhelye ne kerüljön Békéscsabára, hanem Budapesten maradjon.

A kompromisszummal elért döntés felett érzett öröm hamar elmúlt. Ugyan a három kerület létét többé senki nem vitatta, a viták mégsem csitulnak, hevesse előbb épp a püspökök jogfolytonosságának kérdése, majd a kerületek arányosságának megállapítása körül váltak, végül az országos felügyelő kérdésében is másképp döntöttek. Ezek azonban – a Fejér-Komáromi Egyházmegye jövőjének átmeneti bizonytalanságától eltekintve – már nem voltak a Dunántúli Egyházkerület sorsát szorosan befolyásoló történések.

Csak remélhetjük, hogy lesz majd egyszer higgadt és aprólékos kutatás, amely vizsgálni és értékelni tudja e zsinat további munkáját is, helyére téve azokat az elmentmondásokat, a véleményeknek és szavazati arányoknak azokat a változásait, amiknek a háttere ma még nem tisztázott.

Scholz László

Szelid intelem

Behúnyt szemmel lát a hit. Szétnyílnak
Láthatatlan világok előtte.
Hit nélkül mit látsz kövén a sírnak?
Szembehúnyva lépj a temetőbe!

Igazlátás

Régi panasz: „mért nem kerül ügyem
Isten elé, Előtte rejtve sorsom?”
Oszolj köd, jöjj hit s láttasd derüsen:
Gyöngyfonalak is peregtek az orsón!

(Vö. Ézs 40,27)

„Kelenföldi esték” – 2000/2001

Szeretettel hívjuk olvasóinkat, az Ordass Lajos Baráti Kör tagjait, Budapesten és környékén élő gyülekezetek tagjait családtagjaikkal, ismerőseikkel együtt havonta rendezett előadássorozatunkra, minden hónap második csütörtökjén du. 17 órára a kelenföldi gyülekezeti terembe.

Alkalmainkon áhítat és előadás hangzik el.

2001 tavaszán sorozatunk utolsó összejevetele húsvét ünnepe utáni csütörtökön, április 19-én lesz, ezen az áhítatot *Smidéliusz Gábor* lelkész végzi Jézus szava – „Én vagyok a feltámadás és az élet” – (Jn 11,25-26) alapján. Előadást tart *Bogárdi Szabó István* református lelkész „Szolgált-e a szolgáló egyház?” címen.

Szeretettel kérjük a fenti időpont feljegyzését, külön meghívót küldeni nem tudunk.

Új könyveink:

Örömmel jelentjük, hogy D. Ordass Lajos püspök születésének 100. évfordulójára a Harmat Kiadóval közösen sikerült megjelentetnünk Ordass püspöknek az év minden napjára írt áhítatoskönyvét, az Útravalót. Érdemes felidézniünk a mű keletkezésének történetét:

Az áhítatoskönyv a püspök félreállításának idejében, 1958/59-ben egy esztendő alatt készült. A püspök reggelente Úrával beszélgetett, elmélkedésének szövegét jellegzetes kézírásával vette papírlapra, s azt azonnal átvitte a házban lakó Dr. Farkas Máriához, a Fébé Diakonissza Egyesület volt főnökszanyához. Az áhítatokat egy másik diakonissza testvér gépelte le, s „zsebkendőként” (ez volt a levelek fedőneve) Kelemen Erzsébet testvérhez küldte Bécsbe. Évekkel később, 1967-ben az Útitárs szerkesztősége adta ki az áhítatoskönyvet Münchenben, ebből hazánkba csak illegálisan jutott be néhány tucat példány...

Ugyancsak most jelent meg Dr. Boleratzky Lóránd új könyve „Alci mindvégig állhatatos maradt – Ordass Lajos, a mártírsorsú evangélikus püspök” címen. A könyv számos, eddig nem publikált dokumentumot tartalmaz a püspök meghurcoltatásainak éveiből.

Kiadványaink megvásárolhatók és megrendelhetők a Huszár Gál Könyvesboltban (1052 Budapest, Deák tér 4. Tel: 1/266-6329), de gyülekezetek 1-1 könyvből tíz példánynál nagyobb rendelés esetén közvetlenül is fordulhatnak az OLBK-hoz (postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29. Tel: 1/403-2807).

Ordass püspök születésnapjára jelent meg a szerző kiadásában ifj. Dr. Fabiny Tibornak a püspökről tartott előadásainak gyűjteménye is „A megállás szimbóluma” címen. Kapható a Huszár Gál Könyvesboltban, megrendelhető a Hermeneutikai Kutatóközponttól is (1088 Budapest Reviczky u. 4/C. Tel: 483-2935. Fax: 483-2910).

A Keresztyén Igazság előfizetésének díját

a papír- és nyomdaköltségek állandó emelkedése miatt 2001-től kénytelenek vagyunk évi 1000,- Ft-ra emelni (1-1 szám ára: 250,- Ft). Ezzel az emeléssel a szokásosnál terjedelmesebb lapszámok – mint ez a mostani is – kiegyenlítést nyernek. Reméljük, hogy hűséges előfizetőink meg fogják érteni döntésünket, s a mellékelt OTP-csekk felhasználásával rendezik előfizetésüket. Előfizetés címén befolyt összegeken kívül eddig is több Testvérünk adománya segítette folyóiratunk kiadását.

Egy évvel ezelőtt, a 2000. évi tavaszi számunkban minden hátralékos előfizetőnket értesítettük tartozásáról. Akkor sokan rendezték hátralékukat. Azoknak, akik 2001. július 31-ig nem rendezik adósságukat, az esztendő második felétől folyóiratunkat nem küldjük tovább.

„Mi az egyház?” címmel megjelent *Hans Küng* német teológiai professzor könyve az egyházról. Ára 900,- Ft + postaköltség. Kapható a fordítónál: Tekus Ottó ny. ev. lelkész, 9025 Győr, Petőfi tér 3.

Zusammenfassung

In unserer gegenwärtigen Zeitschriftsfolge seien vorerst zwei Nachrufe gewidmet. Vor 100 Jahren, am 6. Februar 1901 wurde unser, das Martyrerlos tragende Bischof Ordass geboren, und zu Weihnachten 2000 starb Pfarrer György Kendeh sen., getreuer Kampfgefährte von Bischof Ordass, gew. Sekretär des Ordass Lajos Freundeskreises, früherer Redakteur unserer Zeitschrift.

Am Anfang unserer Frühjahrsfolge lesen wir die Andacht von Lajos Ordass aufgrund Jn 8,28, aus seinem erneut erschienenen Lösungsbuch (Utravaló). Danach folgt die Predigt von Bischof János Itzész, aufgrund 2Kor 4,5-18, die er anlässlich des Jubiläumsgottesdienstes hielt. Nachher bringen wir den Vortrag aus dem Material des Ordass-Symposiums in Gallneukirchen, von Professor Eric W. Gritsch: Gottes Schleier. (Ein theologischer Rückblick auf Lajos Ordass). Die Studie von Enikő Böröcz erörtert die ersten bischöflichen Äusserungen von Lajos Ordass, aufgrund ihrer Archivforschungen. Das Schreiben von György Pósfay (Teil 1) lässt die Erinnerungen an seine Zusammenkünfte mit Bischof Ordass ausleben. Nachher folgt László Terrays Bericht über das Gallneukirchner Symposium.

Die Gedenkschrift von Lóránd Boleratzky würdigt die Tätigkeit von György Kendeh sen. Hernach können wir die letzte Kelenfölder Predigt aufgrund 2Kor 4,5-7, von György Kendeh sen. lesen, als er 1961 aus seiner Gemeinde mit Gewalt entfernt wurde. István Rözse schilderte in seiner Rede vor der Bahre von György Kendeh sen., seinen mit Leiden und Kämpfen erfüllten Lebensweg. Pál Zászkaliczky sen. machte ein Interview mit der Witwe von György Kendeh sen. über die Tätigkeit ihres Mannes als Sekretär und Buchredakteur.

In der Spalte setzen wir das Schreiben von Sándor Magassy sen., fort, unter dem Titel: Die Legitimität und Apostolizität des bischöflichen Amtes, hernach folgt der Diskussionsbeitrag vom gewesenen Synodenmitglied Péter Cserháti zum Thema der Auferstehung der Kirchendiözese Westungarn. László Scholz bereichert unsere feierliche Gedenkschrift mit seinem Ordass-Sonett und seinem Gedicht anlässlich des Todes von György Kendeh sen.

Summary

This current issue of our periodical has been mainly edited in honor of the commemoration of two pastors. The martyr bishop of our church, D. Lajos Ordass was born 100 years ago, on 6 February 1901, and György Kendeh Sen., pastor died on Christmas, 2000, who was the faithful fellow-fighter of bishop Ordass, the former secretary of the Ordass Lajos Circle of Friends, the former editor of our periodical.

In the beginning of our Spring issue a meditation from Lajos Ordass can be read on the basis of Jn 8,28 from the reappearing volume of Utravaló ("Something to take with you" - meditations for every day). This is followed by a sermon from bishop János Itzész on the basis of 2Cor 4,5-18, which could be heard on the centenary commemoration church service. We bring the lecture entitled "God's Veil (Looking back Theologically on Lajos Ordass)" from professor Eric W. Gritsch, which is a part of the material of the Ordass-symposium held in Gallneukirchen, Austria. In her study Enikő Böröcz looks at Ordass' first statements as bishop on the basis of her archival research work. The writing (I. part) of György Pósfay recalls the memory of his meetings with bishop Ordass. Afterwards we can read an account from László Terray about the symposium in Gallneukirchen.

The commemorating writing of Lóránd Boleratzky pays tribute to the lifework of György Kendeh Sen. Following this a sermon can be read from György Kendeh Sen., who was forced to leave his congregation in 1961. The sermon - based on 2Cor 4,5-7 - was his last one in Kelenföld. István Rözse's speech said at the funeral of György Kendeh Sen. recalled his life full of sorrows and struggles. Pál Zászkaliczky Sen. made an interview with the widow of György Kendeh Sen. about his work as secretary and publisher.

In our Studies column we carry on with bringing the writing of Sándor Magassy Sen. about "The Legitimacy and Apostolicity of the Bishop's Office", which is followed by the comment of Péter Cserháti, former synod member, to the topic of the resurrection of the Transdanubian church district.

An Ordass-sonnet and a poem to the death of György Kendeh, both from László Scholz enrich the commemoration of our festive issue.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Boleratzky Lóránd ny. ügyvéd, egy. m. tanár	Budapest
Böröcz Enikő lelkész, levéltáros	Budapest
Dr. Cserhádi Péter orvos	Fót
Dr. Eric W. Gritsch ny. professzor	Baltimore /USA/
Ittész János püspök	Győr
+ id. Kendeh György lelkész	Budapest
id. Magassy Sándor ny. lelkész	Sikátor
+ D. Ordass Lajos püspök	Budapest
Dr. Pósfay György ny. lelkész	Chêne-Bougeries /Svájc/
Rózse István lelkész	Biatorbágy
D. Scholz László ny. lelkész	Budapest
D. Terray László ny. lelkész	Råde /Norvégia/
id. Zúszkaliczky Pál lelkész	Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i> A keresztfa tövében, Nagyheti áhitatok	150,-
<i>Ordass L.:</i> Vádirat, Korrajz	40,-
<i>Ordass L.:</i> Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	400,-
<i>Ordass L.:</i> Akikkel az Úton találkoztam	400,-
<i>Ordass L.:</i> Nem tudok imádkozni (elfogyott)	150,-
<i>Ordass L.:</i> Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Ordass-Loy:</i> Te vagy reménységem, Imádságos könyv	120,-
<i>Ordass-Giertz:</i> Házát kösziklára építette, Elbeszélés	400,-
<i>Ordass-Giertz:</i> Hitből élünk, Elbeszélés	400,-
<i>Ordass-Lyngar:</i> A fáklya, Ifjúsági áhitatoskönyv	300,-
<i>Terray L.:</i> Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	150,-
<i>Scholz L.:</i> Tisztíts meg szívedet	100,-
<i>Scholz L.:</i> Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	150,-
<i>Ritter-Tekus:</i> A lelkipásztor imádsága	100,-
<i>Sólyom J.:</i> Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	250,-
<i>Virág J.:</i> Luther Márton önmagáról, 5. kiadás (elfogyott)	350,-
<i>Luther M.:</i> 14 vigasztaló kép	160,-
<i>Botta I.:</i> Dévai Mátyás, a magyar Luther	120,-
<i>Vajta V.:</i> Hit és élet összecsengése	40,-
<i>Jung E.:</i> Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	300,-
<i>Kapi B.:</i> Isten hárfása, Gerhardt Pál élete	400,-
<i>Böröcz S.:</i> Kiáltás a mélyből	800,-
<i>Maróthy J.:</i> Szegények szíve, Novellák	500,-
<i>Kendeh-Newman:</i> Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	100,-
<i>Dóka Z.:</i> Márk evangéliuma, Kommentár	1.500,-
<i>Rózse I.:</i> A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci evangélikus jogakadémia	40,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
<i>Boleratzky L.:</i> Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.300,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1000,- Ft + postaköltség.

Külföldre 15 DM. Egy szám ára 250,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskay út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.